

Dokumentation från

Storfågelworkshop 2016

Västerås, 15-16 mars

Innehållsförteckning

	Sida
Inbjudan och program	1
Deltagarförteckning	3
Aktuellt från Naturvårdsverket	5
Information från Viltskadecenter	16
Återblick på seminariet "Från hotad till hatad"	29
Rapport från projekt fjällgås	34
Avveckling av rovdjursforum	51
Nästa års träff	53
Workshop – handläggare på länsstyrelserna	54
Workshop – besiktningsmän	66
Workshop – skrämsel	70

Varmt välkommen till Västmanland och storfågelworkshop!

15-16 mars 2016

Det är med stor glädje och entusiasm som vi välkomnar er till workshopen. Vi hoppas på ett öppet klimat, högt i tak och stort utbyte av erfarenheter och kunskaper.

För att vi alla ska lära oss så mycket som möjligt ber vi er att förbereda er genom att läsa igenom:

- "Riktlinjer för förvaltning av stora betande fåglar i odlingslandskapet"
- "Besiktning av viltskador på gröda"
- bifogat material
- handläggare tar med handlingsplaner
- besiktningsmännen tar med sig exempel fall som är bra att diskutera

Frågor till Naturvårdsverket skickas till Johanna

Johanna.Wikland@lansstyrelsen.se innan mötet så att vi får svar på så mycket som möjligt.

Program

15 mars, kl. 9.30–10.00 Fika

10.00 Gemensam inledning

- Västmanland hälsar välkommen
- Naturvårdsverket, Riktlinjerna för förvaltning av stora betande fåglar i odlingslandskapet **och annat aktuellt**
- Viltskadecenter, aktuella frågor, nulägesbeskrivning av arterna, skydds jaktstudie, FORMAS-projekt, tranprojektet

12-13 Lunch

13.00 Forts gemensamt program

- Uppföljning från senaste seminariet 2013 på Grimsö
- Hotade arter, fjällgås (Niklas Liljebäck, SJF)

14.30 Fika

15.00–17.00 Uppstart av workshops: Handläggare, besiktningsmän och skrämselpersonal delar upp sig.

18.30 Middag (samling ca 18.15 för mingel)

16 mars, kl. 8.00–12.00 Forts. workshop i grupper

Frågor för besiktningsmän (Sofia Sollenberg, ansvarig, moderator Daniel Mallwitz)

Se bifogat dokument

Frågor för skrämselpersonal (VSC och Göran Frisk ansvariga)

Se bifogat dokument

Handläggfrågor (Johanna Månsson Wikland, Johan Månsson och Karl-Martin Axelsson ansvariga)

- Framtagande av handlingsplan/riktlinjer
- Skydds jaktfrågor
- Ersättningar och bidrag

12.00–13.00 Lunch

13.00-13.30 Nedläggning av Rovdjursforum, Peter Jaxgård

13.30 Gemensam återsamling inkl. fika

Sammanfattning från varje grupp, diskussioner, nästa träff- när och var?

Senast 15.00 Avslut och fika

Plats **BEST WESTERN Mälaren Hotell & Konferens**
hotellmalaren@acc.se
021-10 49 20
<http://www.hotellmalaren.se>

Fakturering Hotellet kommer att skicka en faktura till varje länsstyrelse/myndighet

Frågor?

Kontakta Sofia Sollenberg, Länsstyrelsen i Västmanlands län

Sofia.sollenberg@lansstyrelsen.se

010-224 95 01

Deltagarförteckning

Förnamn	Efternamn	Myndighet/organisation
Bo	Adolfsson	Länsstyrelsen i Jönköpings län
Anki	Alredéen	Länsstyrelsen i Dalarnas län
Karl-Martin	Axelsson	Länsstyrelsen i Östergötlands län
Pelle	Björkens	Länsstyrelsen i Dalarnas län
Lena	Bondestad	Länsstyrelsen i Norrbottens län
Karin	Borgenvall	Länsstyrelsen i Kronobergs län
Gunnar	Brandt	Länsstyrelsen i Västra Götalands län
Robert	Briland	Länsstyrelsen i Kalmar län
David	Bruun	Länsstyrelsen i Västra Götalands län
Marianne	Caesar	Länsstyrelsen i Stockholms län
Lars	Dahlberg	Länsstyrelsen i Västerbottens län
Per	Ekerholm	Länsstyrelsen i Kronobergs län
Malin	Eliasson	Länsstyrelsen i Värmlands län
Bert	Eriksson	Länsstyrelsen i Dalarnas län
Linda	Erson	Naturvårdsverket
Jan	Farneborn	Länsstyrelsen i Södermanlands län
Anna	Fridén	
Göran	Frisk	Länsstyrelsen i Skåne län
Sture	Gardell	Länsstyrelsen i Gotlands län
Mats	Gothnier	Länsstyrelsen i Stockholms län
Sandra	Guldbrand	Länsstyrelsen i Västmanlands län
Anders	Hallengren	Länsstyrelsen i Skåne län
Gunnar	Hedman	Länsstyrelsen Västerbotten
Anders	Hedström	Länsstyrelsen i Östergötlands län
Tobias	Hjortstråle	Länsstyrelsen i Västmanlands län
Sten	Hoffman	Länsstyrelsen i Västra Götalands län
Max	Israelsson	Länsstyrelsen i Södermanlands län
Peter	Jaxgård	Viltskadecenter, SLU
Erik	Johansson	Länsstyrelsen i Dalarnas län
Tomas	Johansson	Länsstyrelsen i Gotlands län
Nicklas	Jönsson	Länsstyrelsen i Jämtlands län
Mia	Kjällander	Länsstyrelsen i Östergötlands län
Erik	Landström	Länsstyrelsen i Västra Götalands län
Kjell	Larsson	Länsstyrelsen i Södermanlands län
Ingemar	Larsson	Länsstyrelsen Värmland
Maria	Levin	Viltskadecenter, SLU
Nils	Lidbaum	Länsstyrelsen i Uppsala län
Niklas	Liljebäck	Jägareförbundet
Daniel	Mallwitz	Länsstyrelsen i Västmanlands län
Emma	Mickelin	Länsstyrelsen i Värmlands län
Johan	Månsson	Viltskadecenter, SLU
Johanna	Månsson Wikland	Länsstyrelsen i Örebro län
Pär	Nilsson	Länsstyrelsen i Örebro län
Ingemar	Nilsson	Länsstyrelsen Västerbotten
Lovisa	Nilsson	Viltskadecenter, SLU

Matts	Norr	Länsstyrelsen i Uppsala län
Gunilla	Norström	Länsstyrelsen i Uppsala län
Ulrica	Nymberg	Länsstyrelsen i Kronobergs län
Bengt	Olofsson	Länsstyrelsen i Örebro län
Magnus	Olofsson	Länsstyrelsen i Örebro län
Lars	Plahn	Länsstyrelsen i Uppsala län
Per	Risberg	Naturvårdsverket
Hans	Rydell	Länsstyrelsen i Östergötlands län
Mariana	Skoglund	Länsstyrelsen i Örebro län
Sofia	Sollenberg	Länsstyrelsen i Västmanlands län
Helena	Söderlund	Länsstyrelsen i Södermanlands län
Fredrik	Wilde	Länsstyrelsen i Värmlands län
Helén	Wahlstrand Persson	Länsstyrelsen i Kalmar län
Inga	Ängsteg	Viltskadecenter, SLU
Marcus	Öhman	Regeringskansliet

Presentationer från storfågelworkshop 15-16 mars 2016

Per Risberg och Linda Ersson, Naturvårdsverket – Aktuellt från Naturvårdsverket

STORFÅGEL WORKSHOP

Västerås
15-16 mars

Per Risberg

Naturvårdsverket | Swedish Environmental Protection Agency | 2016-06-06 | 1

Förslag till strategi för svensk viltförvaltning

Naturvårdsverket ska genomföra en översyn av vilt- och rovdjursförvaltningen som ska resultera i en övergripande strategi för svensk vilt- och rovdjursförvaltning. Strategin ska innehålla en övergripande vision, mål och delmål för det ansvar som Naturvårdsverket har som central myndighet för frågor om vilt, rovdjur och jakt samt handlingsplan för att förbättra kapaciteten att samordna och vägleda länsstyrelsernas arbete med vilt- och rovdjursförvaltning.

Remisstid till 31 januari

Naturvårdsverket | Swedish Environmental Protection Agency | 2016-06-06 | 2

*”En viltförvaltning i
balans gör att alla kan
uppleva viltets värden.”*

Översyn av svensk viltförvaltning

- Övergripande strategi som pekar ut riktningen för svensk viltförvaltning fram till 2020
- Föreslår förändringar på nationell nivå
- Tydliggör Naturvårdsverkets roll som nationellt ansvarig myndighet för jakt och vilt
- Visar hur vi vill stödja länsstyrelserna
- Ett regeringsuppdrag där vi har konsulterat olika intressenter

Vägval

Strategin är indelad i fem vägval:

- Främja brukandet av vilt som resurs
- Förebygga skador och andra problem som viltet orsakar
- Skapa en tydlig och förutsägbar viltförvaltning
- Bygg förvaltningen på kvalitetssäkrad kunskap
- Samarbeta aktivt med andra länder

Förebygga skador och andra problem som viltet orsakar

- Arbetet med skador ska fokusera på förebyggande
- Det ska vara enkelt att bedöma och hantera skador
- Resurser ska finnas för förebyggande arbete
- Utveckla metoder för flerartsförvaltning
- Tydliga ramar för beskattning och utfodring

Skapa en tydlig och förutsägbar viltförvaltning

- Göra en översyn av jaktlagstiftningen
- Fortsätt regionaliseringen
- Viltråd
- Genomför vägledning och utbildning för länsstyrelserna.
- Ta fram nationell förvaltningsplan för stora fåglar. De ska vara utformade för nationell nivå och samtidigt stödja det regionala arbetet.

Samarbeta aktivt med andra länder

- Samarbeta med andra länder till nytta för nationell förvaltning.
- Tydliggör och sprid kunskap om vilka ramar EU-medlemskapet sätter för svensk viltförvaltning.

Samarbeta aktivt med andra länder

- Samarbeta med andra länder till nytta för nationell förvaltning.
- Tydliggör och sprid kunskap om vilka ramar EU-medlemskapet sätter för svensk viltförvaltning.

Övrigt Naturvårdsverket

- Omorganisation
- Överklagande
- Rovdjur
- Nya riktlinjer för användning av viltskadeanslaget

Övrigt Stora fåglar

- Förvaltning av taigasädgås
- European Goose management platform
- Vitkindad gås?
- Spetsbergsgås - observatör
- Tydligen ingen förändring av fågeldirektivet

Nya riktlinjer

- EU har nya riktlinjer för stöd från och med 1 januari 2015
- Europeiska unionens riktlinjer för statligt stöd inom jordbruks- och skogsbrukssektorn och i landsbygdsområden 2014–2020 –(2014/C 204/01)

Nya riktlinjer

Reglerna avser stöd till investeringar för
jordbruksföretag

Gäller inte ersättningar eller bidrag till
privatpersoner

Gäller inte myndigheternas arbete

Besiktningar

Akutinsatser

m.m.

Nya riktlinjer

Ersättning får lämnas med 100% för direkta
skador

Betad gröda och andra materiella skador

Förebyggande åtgärder kan få bidrag med
högst 80 procent av totalkostnaden

Nya riktlinjer

Riktlinjerna gäller för alla beslut som tas under 2016 rörande medel ur viltskadeanslaget, alltså även sådana som rör händelser inträffade under 2015 men som inte beslutats (reglerna omfattar egentligen också 2015).

Nya riktlinjer

Naturvårdsverket har löpande dialog med Näringsdepartementet

Naturvårdsverket kommer att genomföra förändringar i NFS 2008:16

Nya ersättningsnivåer från VSC

Enheten för viltanalys

- *Ta fram kunskap*
- *Forskningsfinansiering*
- *Rovdjursinventering*
- *Uppdrag*
- *Avtal*
- *DNA*
- *Extern samordning*
- *Kommunikation*
- *Fjällsäkerhetsrådet*
- *Nationella snöskoterrådet*
- *Lavinprognoser*

2019-04-20

Naturvårdsverket | Swedish Environmental
Protection Agency

1

Viltförvaltningsstrategiska/t råd?

- Viktigt att tydliggöra mandat och roller
- Formulera 4 förslag som kommer att skickas ut på remiss:

Alt 1: Ett nationellt viltförvaltningsstrategiskt råd som ersätter befintliga råd.

Alt 2: Ett nationellt viltförvaltningsstrategiskt råd i tillägg till befintliga råd.

Alt 3: Ett nationellt viltförvaltningsstrategiskt råd som är uppdelat i tre förvaltningsregioner (norr, mellan, söder) som ersätter befintliga råd.

Alt 4: Ett nationellt viltförvaltningsstrategiskt råd som är uppdelat i tre förvaltningsregioner (norr, mellan, söder) i tillägg till befintliga råd som möjligtvis skulle kunna fungera som utskott inom olika ämnesområden.

Gåsrapport riktad till förvaltare

- Rapporten skrivs av Månsson och Elmberg, blir klar i slutet av 2016.
- Innehålla följande fyra ämnen:
  1. gäss som smittspridare,
  2. gäss som näringstransportörer till våtmarker
  3. gäss som betare på jordbruksmark,
  4. Jaktens/skydds jaktens effekter på gäss

Fjällgås

- Naturhistoriska riksmuseet har fått i uppdrag att göra en genetisk undersökning för att se om den svenska fjällgåspopulationen är hybridiserad. De kommer att jämföra DNA med ryska, norska och historiska gäss. Blir klara med detta under 2016.

Antecknat från presentationen

- Den nya strategin innebär ökad regionalisering.
- Förvaltning av taigasädgås. Finland har förbjudit all jakt av taigasaädgås och undrar nu var Sverige ställer sig i den frågan.

- Ökningen av vitkindad gås har inneburit problem. Arten har en speciell status juridiskt. Det lutar i dagsläget åt att det inte blir någon förändring av fågeldirektivet angående arten.
- Nya riktlinjer finns för användning av viltskadeanslaget till stöd för jordbruksföretag. Riktlinjerna är klara och gäller sedan 2015. Alla ersättningar som går ut till stöd omfattas i sin helhet (ej till privatpersoner).
- Mycket viktigt att följa riktlinjerna. Om vi betalar ut olagliga stöd kan vi tvingas kräva tillbaka stöd som betalats ut felaktigt.
- Skador ersätts till 100 %. Bidrag till förebyggande åtgärder får dock inte överstiga 80 %. Frågan har väckts vad som gäller för ersättning för viltbetesåkrar. Om det inte bara är tänkt för den enskilda brukaren så kan det vara möjligt att ge full finansiering. Dessa frågor handlar om hur vi ska tolka riktlinjerna. Naturvårdsverket ska diskutera detta med regeringskansliet och återkommer med besked så snart som möjligt.
- Hur vi formulerar våra avtal gällande viltbetesåkrar kan vara avgörande för om vi kan ge full ersättning.
- Indirekta skador kräver särskild hantering. Naturvårdsverket ställer frågan om länsstyrelserna betalar ut sådan ersättning. Inget av de närvarande länen kände till att sådan ersättning betalas ut.
- Åhörarkommentar: Om inte full ersättning kan lämnas finns en risk att man ansöker om utökad skydds jakt istället för att t.ex. köpa en gasolkanon.
- Den utökning av viltskadeanslaget som kommit är ej avsedd att gå till fågel/grödskadorna. De utökade medlen är avsedda för viltskador kopplade till rovdjur.
- Storfågelforum är en grupp motsvarande de råd som finns för rovdjurs och klövvilt. Forumet är tänkt att vara en kanal för informationsutbyte mellan berörda organisationer och är ett rådgivande organ till Naturvårdsverket. I Storfågelforumet ingår Naturvårdsverket, Jordbruksverket, Viltskadecenter, Birdlife, Jägarorganisationerna, LRF och Jordägareförbundet.
- Storfågelforum bedöms ha en fortsatt viktig roll att spela. Ansträngningarna i detta arbete kommer därför att utökas. Forumet ger möjlighet att snabbt få ut information till berörda.
- I den nya strategin för svensk viltförvaltning föreslås bildande av viltförvaltningsstrategiska råd. Råden ska bl.a. arbeta med att förtydliga rollfördelningen. Ett förslag kring detta kommer att gå ut på remiss under våren.
- Riksmuseet har fått i uppdrag att genomföra en DNA studie av fjällgäss för att undersöka graden av hybridisering. Studierna kommer att ske på redan insamlat material.
- Gåsrapport beställd som riktas till förvaltaren.

VSC – aktuella frågor

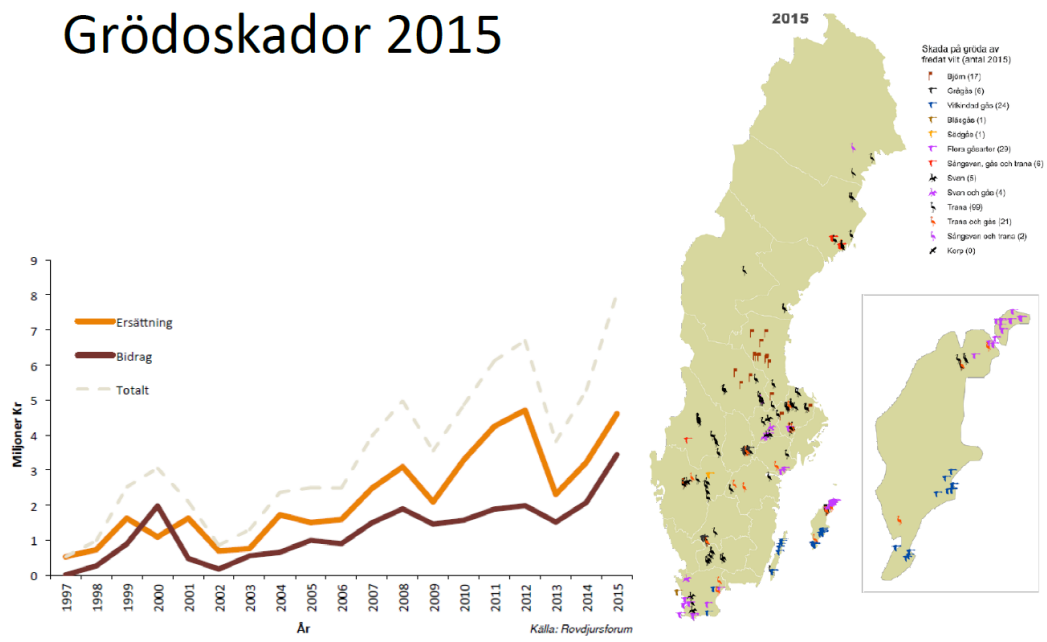
Johan Månsson

Skadefronten?

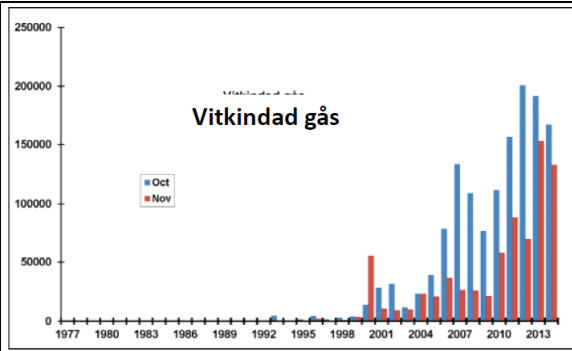
Grödorskador 2015

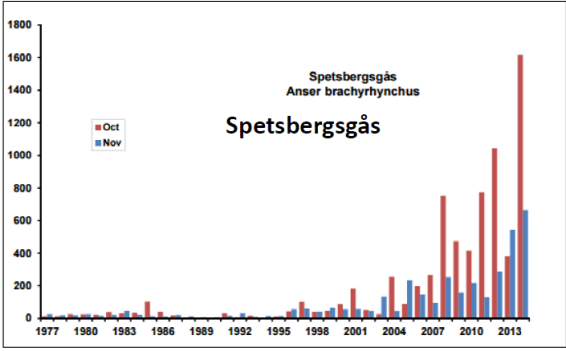
Fågelfronten?

© J. Månsson

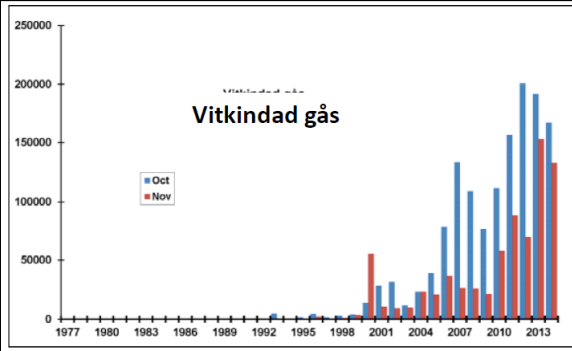

Gåsinventeringarna

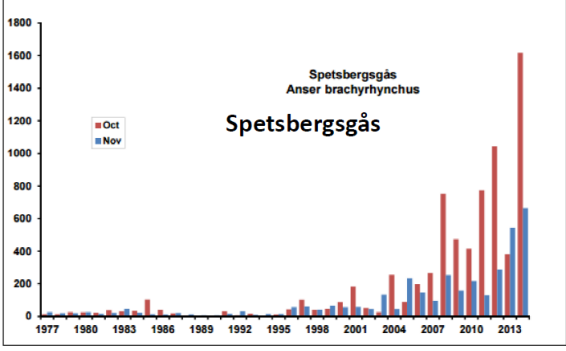

Nilsson & Haas 2015

http://www.zoo.ekol.lu.se/waterfowl/andinv/ANDRAP/Waterfowl_Report_-14-15.pdf

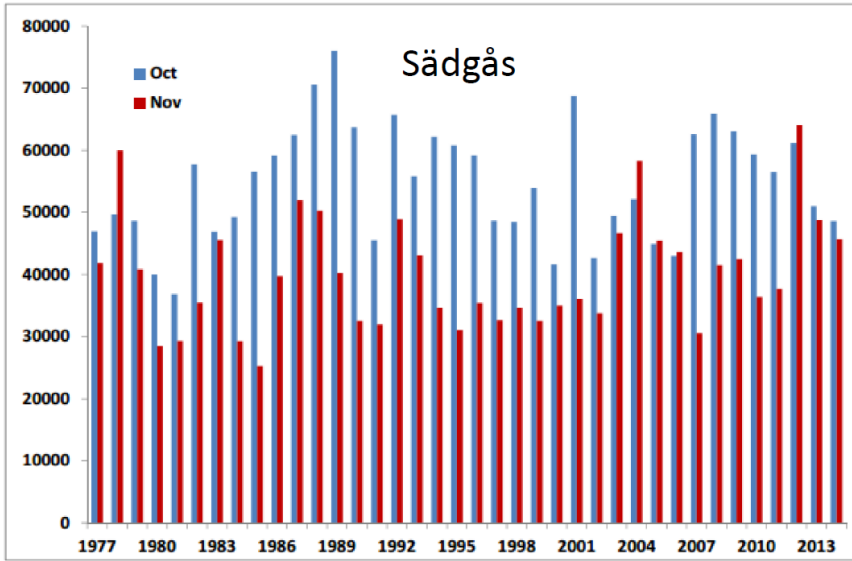
Gåsinventeringarna

Nilsson & Haas 2015

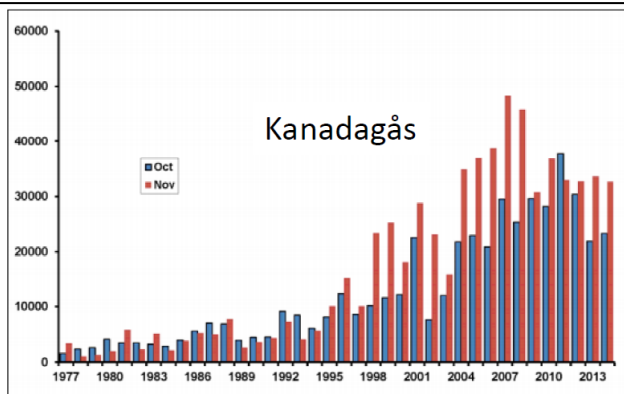
http://www.zoo.ekol.lu.se/waterfowl/andinv/ANDRAP/Waterfowl_Report_-14-15.pdf

Gåsinventeringarna

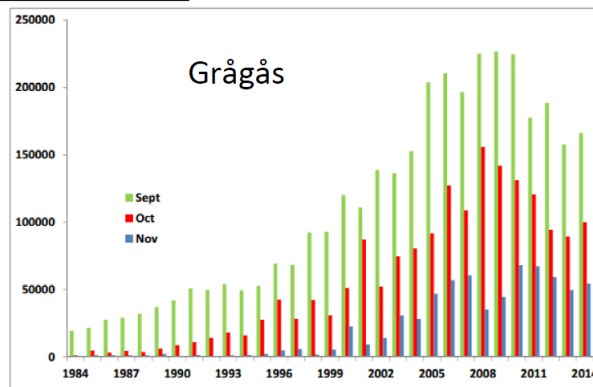

Nilsson & Haas 2015

Gåsinventeringarna

Nilsson & Haas 2015

Viltskador i lanbruksgrödor 2014

Wildlife damage to agricultural crops 2014

I korta drag

Vildsvin orsakar störst skada

Vildsvin är det djur som orsakar störst skada i alla grödor förutom i havre, där älg orsakar störst skada. Vårnar, årnar, majs (både till betning och grönfoder), vete och till grönfoder, viltkål och svartrot är speciellt utsatta för skador med stora andelar vildsvinsskador. Totalt förstördes 42 700 ton spannmål av vildsvin 2014.

Stor andel lantbrukare har viltskador i sina grödor

Av de lantbrukare som odlar spannmål, tröskad eller ojämnare hade 37,5 % viltskador i en eller flera grödor. För odlare av majs och viltkålspottar beräknas att 19 respektive 24 % hade viltskador medan siffran för odlare av silfvervete var 20 %. Kronhjortar och Södermanlands läns är två läns där en stor andel av lantbrukarna hade viltskador i sina grödor.

Mer än 8 % av spannmålsarealen var viltskadad

Viltskador förstörde på drygt 8 % av spannmålsarealen. Störst var andelen i Gotlands skogbygd där 19 % av spannmålsarealen hade viltskador. Majs och viltkålspottar hade viltskador på nästan 9 % av landets totala areal. Av viltspaderna, som är Sveriges mest utsatta gröda, hade 88 500 hektar eller drygt 10 % av arealen någon form av viltskada.

Villett påverkar valet av gröda

Mer än en fjärdedel av lantbrukarna säger att villett påverkar deras val av gröda. Vildsvin och älg är de djur som har störst påverkan på vad som går att odla. Årnar och havre är grödor som många avstår från att odla, men även vete och börsma är svårt att odla på många platser.

Sködebortfallet varierar

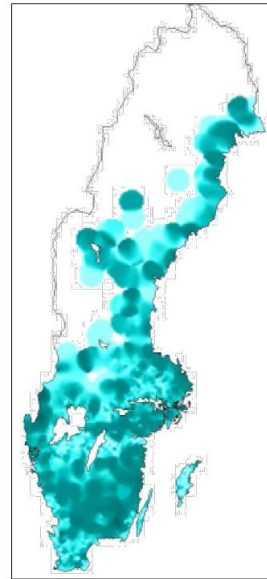
För rått och höllar var sködebortfallet för viltskador mellan 0,2 och 7 % av den totala skörden per gröda. Vastensarens är stora både geografiskt och mellan grödor. Många lantbrukare har sagt viltskador alla med sina rapporter att mer än halva skörden blivit förstörd av vilt.

Omnia Latet, SCB, tel: 070-717 00 07 www.scb.se
Omnia Latet, SCB, tel: 070-717 00 11, offstat@scb.se

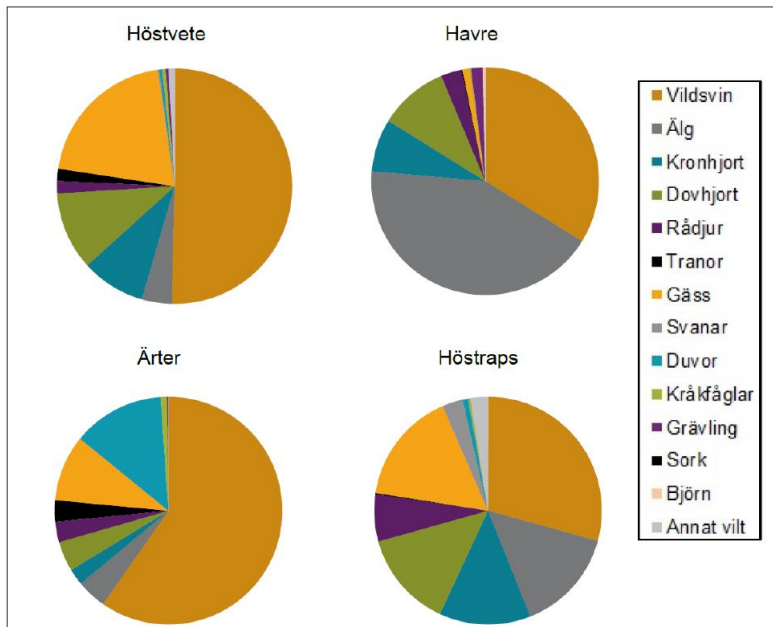
Statistiska har producerats av SCB på uppdrag av Jordbruksverket, som ansvarar för officiell statistik inom området.

2015-04-01 17:00:00 - Jordbruksverket, utgåvdatum: 8 maj 2015.
LISN: 2015-04-01 17:00:00 - 2015-04-01 17:00:00
Utgåvdatum: 8 maj 2015
Utgivare av Statistiska meddelanden är Statistiska centralbyrån, SCB.

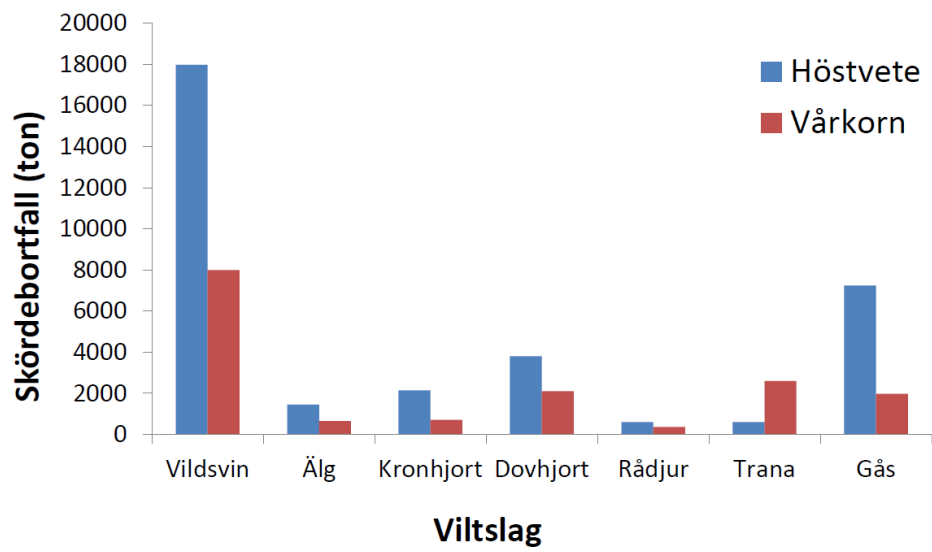

http://www.scb.se/Statistik/JO/JO0601/2014A01V/JO0601_2014A01V_SM_JO16SM1502.pdf

SCB & SJV rapport

SCB & SJV rapport

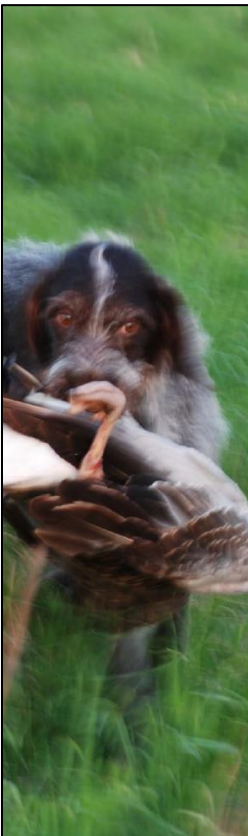
Data från: http://www.scb.se/Statistik/JO/JO0601/2014A01V/JO0601_2014A01V_SM_JO16SM1502.pdf

Skydds jakt

Hur påverkas fåglarna av skydds jakt?

Jaktens påverkan på gäss

- Mycket svårstuderat!
- Få studier där man kontrollerar för alla tänkbara faktorer.

Före & Efter (säsong, förändring av regler)

Innanför & utanför (reservat)

Antal studier där man sett effekt

	Skarv	Svan	Gås	Simänder	Dykänder	Vadare
Ökat flyktavstånd			4	2		1
Beteendeförändring		1	2	8	1	
Lokal omfördelning	1	3	4	7	3	4
Lokalt underutnyttjande		1	4	18	2	2
Regionalt underutnyttjande		4	2		1	
Påverkan reproduktion/överlevnad			(2)			

Madsen & Fox 1995

Före o under jaktsäsong: 150-200 till 350-500m

Beteendeförändring

- tid som de lägger på födosök
- tid som de lämnar nattplats
- tidpunkt när de födosöker

Utvärdering skydds jakt *grågås mfl.*

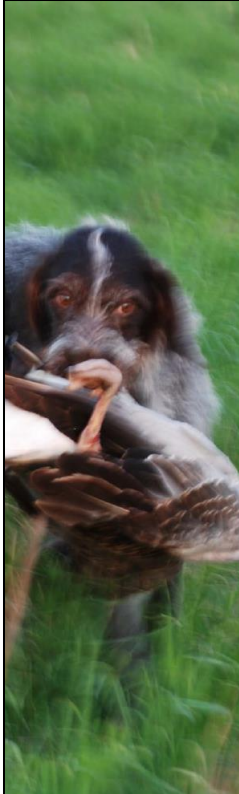
Finansierat av Naturvårdsverket
(viltvårdsfonden)

2013 ~150 000

2014 ~ 90 000

2015 ~ 90 000

Mål

Svara på frågorna

- Blir det färre fåglar efter utförd skyddsjakt?
- Blir fåglarna mer lättskrämda?

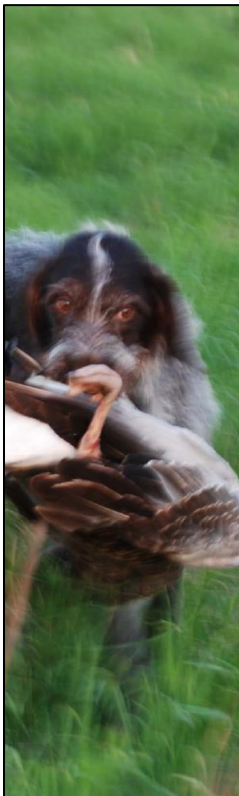
Metoder

- Jakt kväll & efterföljande morgon
- 2-8 jägare (två och två)
- Bulvaner
- Gömslen, diken med vegetation etc.

Utvärdering skyddsjakt - bakgrund

- 26 jaktfält
- 43 kontrollfält
- Mellan 1 och 140 gäss fälldes per tillfälle

- Hornborgasjön (3 tillfällen)
- Kvismaren (3 tillfälle)
- Tåkern (4 tillfällen)
- Tysslingen (2 tillfälle)
- Sörfjärden (1 tillfälle)
- Väse (Värmland) (2 tillfällen)
- Edenryd (Skåne) (1 tillfälle)
- Finnåker (Västmanland) (1 tillfälle)
- Morskoga (Västmanland) (1 tillfälle)

- Gotland (östra) (2 tillfällen) – vitkindade gäss

Slutsatser

- Skyddsjakt minskar antalet grågäss på fält
- Grågässens flyktbeteende påverkas inte

- Fortsatta studier för att studera
  - andra arter
  - hur förstärka effekten
  - andra metoder
  - kula/hagel
  - på vilket avstånd från "själva jakten" fåglar påverkas

Nytt Formas-projekt

Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande

2016-2020

**Stora betande fåglar i jordbrukslandskapet –
att minska konflikten mellan naturvård och jordbruket**

Johan Månsson & Tomas Pärt

Tre delprojekt

Delprojekt 1.

**Beskriva skademönster och förutspå problemområden –
“fågel/skade hot-spots” i Sverige**

Delprojekt 2.

Beskriva skademönster och förutspå problemfält vid “hot-spots”

Delprojekt 3.

Förbättra samarbetet mellan inblandade intressenter

Antecknat från presentationen

- Under 2015 ökade kostnaderna för ersättning och bidrag för viltskador. En del av ökningen kan bero på bättre rapportering, men 2015 var ett år med mycket skador.

- Gässen fortsätter att öka, bl.a. vitkindad. Sädgässen ligger på jämn nivå. För grå- och kanadagås verkar ökningen eventuellt ha mattats av.
- Tips! En enkätundersökning om viltskador i jordbruket har gjorts av SCB.
- Viltskadecenter har genomfört en skyddsjaksstudie som har resulterat i en rapport. Studien ska slutrapporteras till Naturvårdsverket.
- Studien var främst riktad mot grågäss.
- Resultaten visade en tydlig minskning av antalet gäss på jaktfälten som inte kunde ses på kontrollfälten.
- Flyktavstånden förändrades inte – fåglarna blev inte mer lättskrämda
- En mindre studie har även gjorts för vitkindad. Även där anades en minskning av antalet fåglar på de fält där skyddsjakt ägt rum. Flyktavstånden ökade inte heller där såvitt man kan se av resultaten.
- Studier finns nu gjorda på olika fåglar. Ruggande och häckande (grågässen) samt sträckande (vitkindade).
- Viktig information då våra skrämrelåtgärder till stor del bygger på att fåglarna är rädda för jakt.
- Fortsatta studier behövs! Kontakta Viltskadecenter om ni har skyddsjakter på gång!
- Den befintliga utbildningen av besiktningsmän behöver utvecklas.

Lovisa Nilsson, Viltskadecenter – Redovisning av studier inom tranprojektet

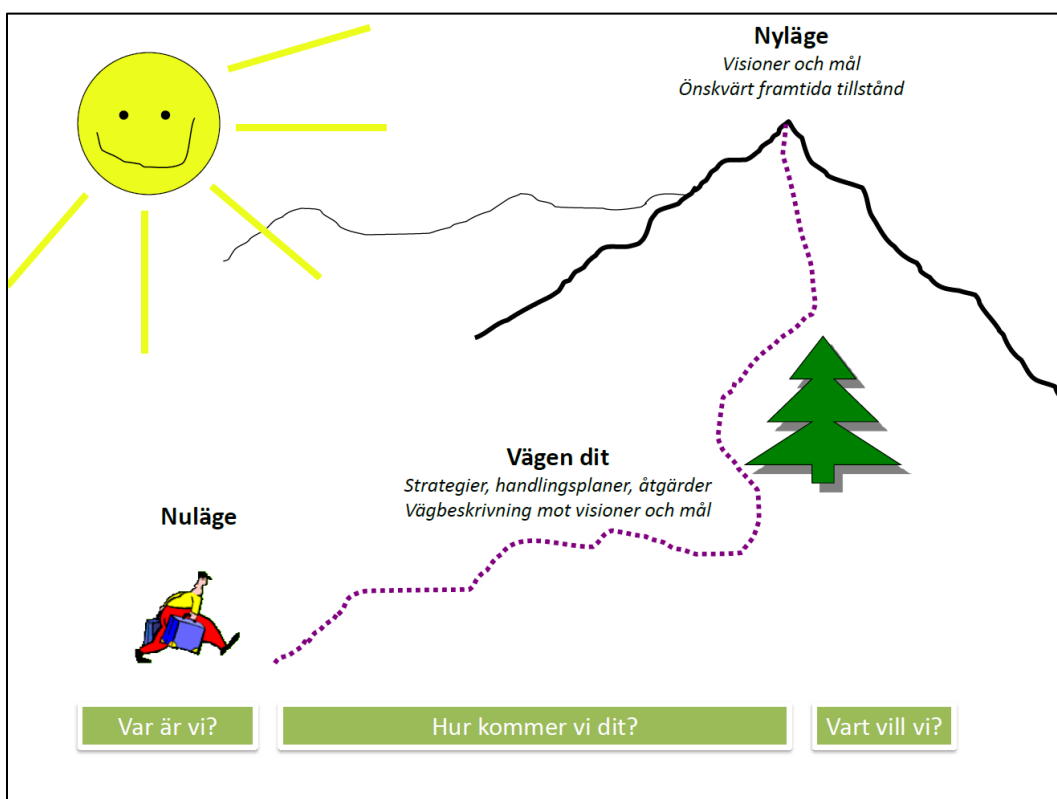
Resultaten från studierna är ännu ej publicerade, men kommer att publiceras inom kort. Håll utkik på Viltskadecenters hemsida. Några slutsatser från studierna sammanfattas nedan.

Tranorna är ortstrogna. Detta ger goda förutsättningar för att lyckas med skrämselfångst då samma tranor kommer tillbaka till ett område och lär sig vilka platser de ska undvika.

Spannmålsstubb är attraktivt för tranor, speciellt från korn och vete. Attraktiviteten minskar med tiden då spillsäden äts upp eller gror. Ett åtgärdsförslag utifrån detta skulle kunna vara att uppmana brukare att odla sexradigt korn som ger tidiga stubbar och ge bidrag för minskad skörd. Det borde vara en kostnadseffektiv åtgärd.

Studier har genomförts av hur tranorna väljer fält kring övernattningsplatsen. Fältvalet förefaller vara en avvägning mellan flygavstånd och kvaliteten på maten. Om det finns bra mat på ett fält är det värt att flyga längre. Upp till ca en mil grovt uppskattat. Tranorna är generellt duktiga på att hitta fält med god födotillgång, särskilt nära nattplatserna. Tranorna verkar till stor del hitta bra födoplastser genom att observera var andra tranor födosöker i landskapet.

*Johan Månsson, Viltskadecenter – Återblick på vad som sades på seminariet
”Från hotad till hatad”*

Hemläxor från workshopen "Från hotad till hatad" 2013

Viltskadecenter

1. Utvärdera skydds jakt på trana, gäss och sångsvan 2013-2014
2. Sammanställ kunskap om de åtgärder som finns i någon form av matris/rapport och fokusera på åtgärdernas effektivitet
3. Titta över skadestatistikens ekonomi – finns det glapp i systemet/förståelsen (kanske behövs mer pengar?)
4. Nya åtgärder? Finns det annat man kan göra?
5. Initiera ny forskning där man ser brister
6. Rådgivning till länsstyrelserna

Länsstyrelserna

Länsstyrelserna

1. Ta fram regionala handlingsplaner
2. Förbättra problemlösning inom länen
3. Initiera samarbeten mellan tex brukare och jägare
4. Uppmuntra att fåglarna ses som resurs (bla genom ekonomiskt stöd, informera om de möjligheter som finns)
5. Förbättra det interna samarbetet mellan naturvården och lantbruket
6. Tillsammans med LRF informera om viltskadeanslaget så att lantbrukarna vet att de kan söka pengar
7. Rådgivning tillsammans med LRF och Jägareförbundet
8. Förbättra kommunikationen mellan länsstyrelserna (tex genom mejllista)

Naturvårdsverket

1. Lyft blicken och för frågorna till en internationell nivå
2. Ta fram en nationell målsättning
3. Ta fram någon slags plan med råd, möjligheter och riktlinjer dvs en mer preciserad guide för länsstyrelserna
4. Svara på frågan hur framtagande av handlingsplaner och kartläggningar av fågelproblematiken är tänkt att finansieras
5. Bilda ett nationellt råd
6. Ta tag i frågorna kring avskjutningsstatistiken så att samordning sker, idag haltar rapporteringen

Landsbygdsdepartementet

1. Fånga upp internationella förvaltningsfrågor och problem
2. Se över tillämpbarheten i lagstiftning och förordningar
3. Tillför resurser för dessa frågor
4. Väga samman de olika målsättningarna (olika miljömål och mål för lantbruket)
5. Ändrad lagstiftning för att kunna genomföra länsstyrelseinitierad skydds jakt
6. Undersöka samordningsmöjligheterna med landsbygdsprogrammet för förebyggande åtgärder

Antecknat från presentationen

Har vi gjort våra läxor?

Viltskadecenter (se numrering i presentationen)

1. Ja delvis. Åtminstone för grågås och till viss del vitkindad gås. Fler studier behövs dock.
2. Ja
3. Inte i planerad omfattning
4. I viss utsträckning (t.ex. drönare)
5. Ja
6. Ja

Länsstyrelsen

1. Några få.
2. Arbetet fortskrider löpande.
3. Ja, nya arbetsgrupper startar och gamla lever vidare. Arbetsgrupperna har skapat bättre förutsättningar för kommunikation. Exempel på samarbete finns mellan jaktkretsar och LRF där markägare upplåter marken medan jägarkretsen sköter jakten.
4. Fåglar som resurs. Kontakt med mässor för att ge mer positiv syn på gåsen som resurs. Örebro kommer att ha informationsmöte om deras åtgärder samt skydds jaktpass samt info om vilthanteringsanläggning Göran Frisk inbjuden. Hoppas att någon ska anlägga en vilthanteringsanläggning.
5. Naturvårdens samarbete med lantbruket.
6. Vissa län skickar informationsbrev via LRF. Bl.a. Västmanland och Skåne m.fl. utnyttjar LRF för att nå ut med info. I Norrbotten har seminarium genomförts för att öka kunskapen om vad som gäller vid skador av stora fåglar i lantbruket samt info om hur man kan förebygga.
7. Rådgivning kring skydds jakt.
8. Det finns ännu ingen specifik mejllista för storfågel. En sådan är dock på gång att skapas.

Naturvårdsverket

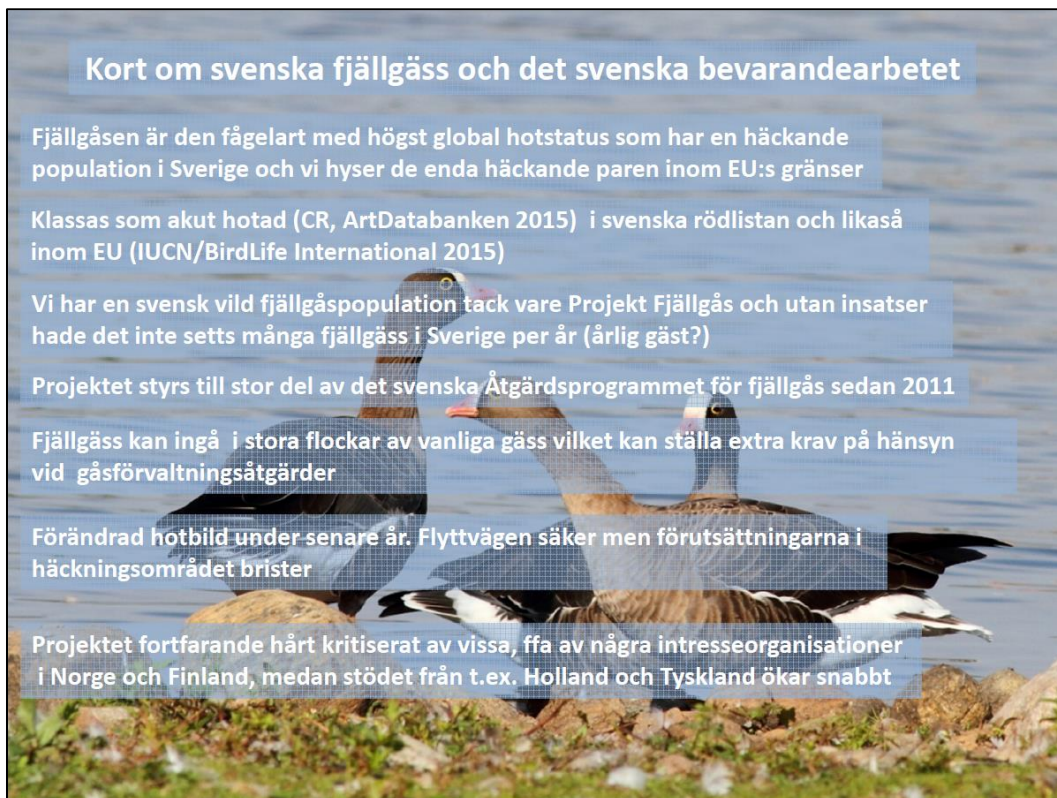
1. Det pågår mycket internationellt samarbete kring dessa frågor. Sverige är en central nation i diskussionerna.
2. Naturvårdsverket jobbar med en nationell förvaltningsplan som kommer under 2017.
3. Riktlinjer för förvaltning av stora fåglar i odlingslandskapet finns framtagna.
4. Detta uppdrag ligger i arbetet med viltstrategin där Naturvårdsverket jobbar för en ökad regionalisering. Det kommer att krävas medel för detta. Naturvårdsverket verkar för att det ska finnas vikta medel för inventering m.m.
5. Storfågelforumet finns redan men behöver ”dammas av”.
6. Detta uppdrag ligger i viltstrategin. Det krävs dock mer resurser för detta.

Fråga: Det avsätts mycket resurser för åtgärder för att minska skadorna. Tittar man något på hur stora populationer vi ska ha av de olika arterna och om det finns sätt att begränsa populationerna?

Svar: i Strategin tittar man på om det ska finnas acceptansnivåer för andra arter. Det är dock svårt att reglera populationer som är internationella och förvaltas tillsammans med andra länder. Såväl etik som juridiska och politiska aspekter påverkar möjligheterna.

Landsbyggsdepartementet

1. –
2. Ett exempel nämns. Brukare efterfrågar att skydds jakt ska kunna initieras av en myndighet (länsstyrelsen). Brukarna vill inte själva söka tillstånd till skydds jakt efter t.ex. trana då tranorna är populära fåglar och jakten kan väcka starka känslor. Länsstyrelsen kan dock inte på eget initiativ fatta beslut om skydds jakt.
3. Det behövs ytterligare resurser för detta.
4. –
5. Se 2.
6. Tidigare fanns möjlighet att söka stöd för ”fågelåker” där man lämnade stående gröda till förmån för fågellivet. Detta stöd finns dock inte längre kvar i systemet.

Var kan
fjällgässen
dyka upp?

11 viktigaste fjällgåslokalerna i Sverige och en grov bedömning av risk för konflikt med gäsförvaltningsåtgärder

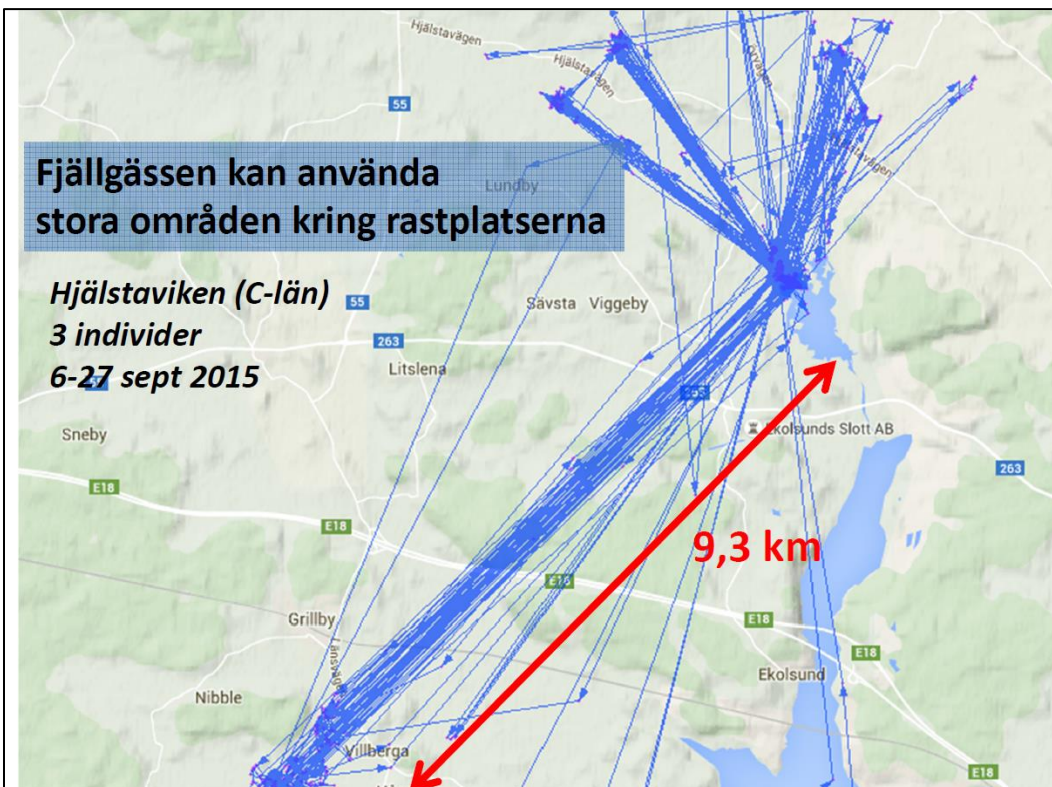
Område/lokal	Län	Nationellt skyddad	Natura 2000 skyddsstatus	Fjällgässen listad	Risk för konflikt
<i>Häckningsområdet Arjeplogsfjällen</i>	BD	Ja	SPA	Ja	
<i>Ammarnäsdeltat (Vindelfjällen)</i>	AC	Ja	SCI	Ja	
<i>Långharsholmen (Alnön)</i>	Y	Ja	SPA	Nej	
<i>Stornäset (Alnön)</i>	Y	Ja	SCI	Ja	
<i>Lillfjärden (Hudiksvall)</i>	X	Nej	Nej	Nej	hög
<i>Hjälstaviken</i>	C	Ja	SPA	Ja	hög
<i>Kvismaren</i>	T	Ja	SPA	Nej	hög
<i>Södra Bråviken/ Svensksundsviken*</i>	E	Ja	SPA	Nej	?
<i>Svensksundsviken</i>	E	Ja	SPA	Nej	?
<i>Västra Roxen</i>	E	Ja	SPA	Nej	
<i>Östen</i>	O	Ja	SPA	Ja	hög

Ibland är det skitsvårt...

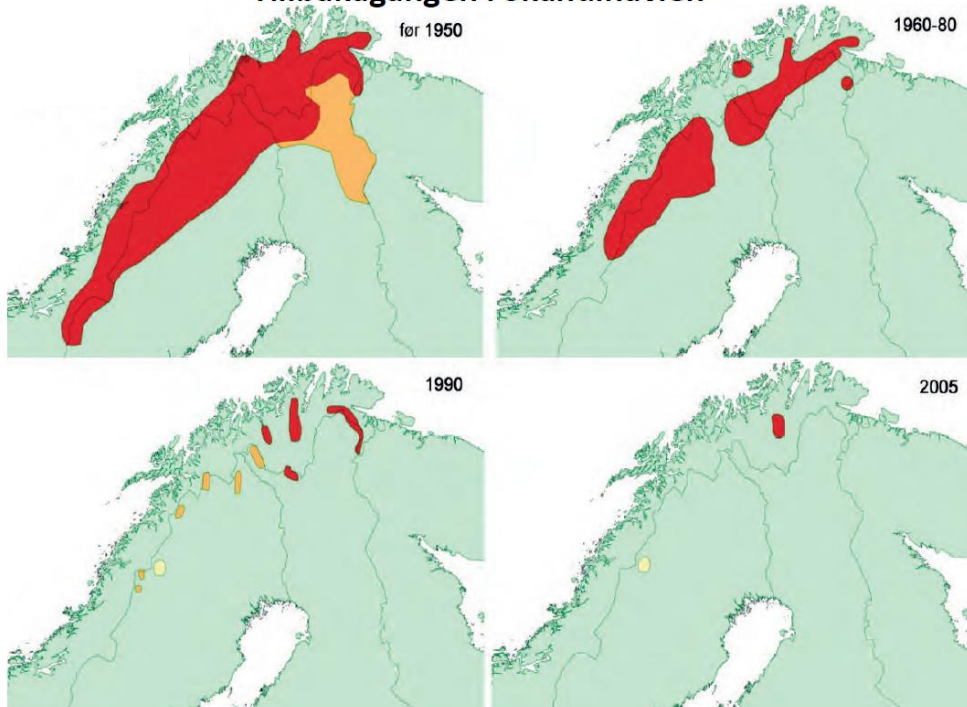
Värmlandsnäs oktober 2014

Svenska åtgärdsprogrammet, Projekt Fjällgås och en historisk tillbakablick

Tillbakagången i Skandinavien

©Norsk Ornitologisk Forening

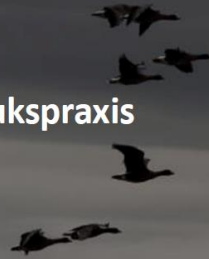
Vanligaste förklaringsmodellerna till att fjällgåspopulationen kraschade i början på 1900-talet

Högt (legalt) jakttryck

Illegal jakt

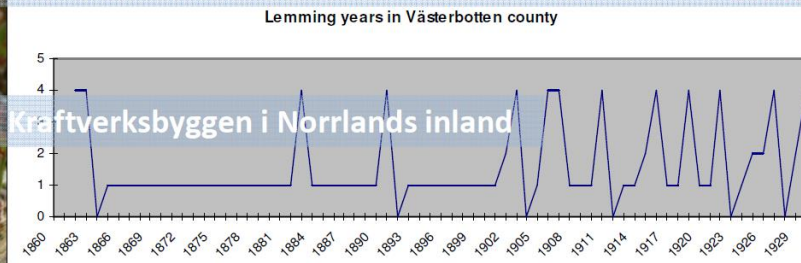
Förändringar i jordbrukspraxis

Förgiftning!?

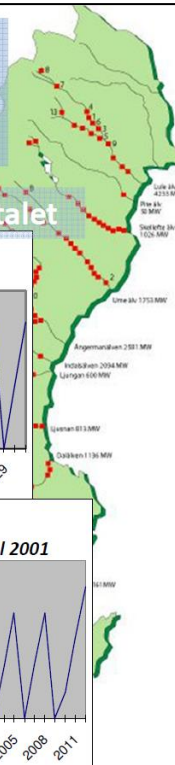
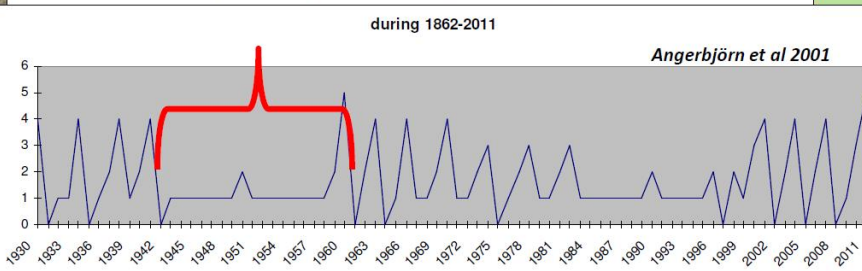

Kanske andra faktorer samverkade eller har underskattats?

Lämmelår saknades mer eller mindre under 1940-1960-talet

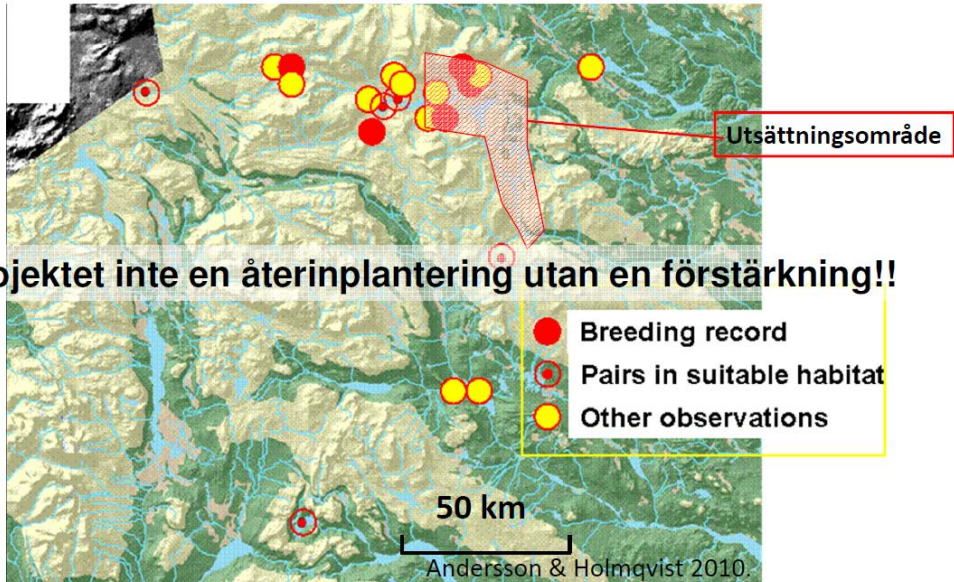
Kraftverksbyggen i Norrlands inland

Blandade sig utsättningsfågarna med de vilda fjällgässen?

Observationer av fjällgäss i närheten av utsättningsområdet när fåglar började planteras ut (1975-1984, n=21)

Projektet inte en återinplantering utan en förstärkning!!

All anledning att fira!

Ökande rekrytering. Vilda häckningar ökar!

	1984-1991	1994-99
1cy females	29 %	57 %
1cy males	18 %	43 %
2cy females	37 %	
2cy males	5 %	

En mörk era börjar 1999.....

Introgression av DNA från bläsgås kan spåras till importerade fåglar

Alla utsättningar stoppas. Hela avelspopulationen avvecklas trots negativa tester på bläsgås-DNA

5-10% av utsättningsfågarna kan bära på bläsgås-DNA

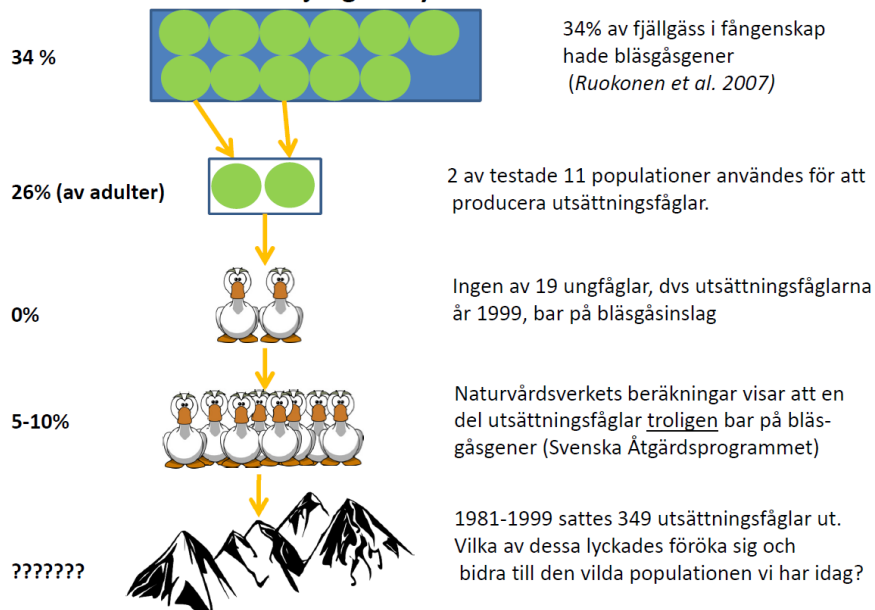
Problem med att väga eventuella genetiska hot mot andra bevarandeproblem

En lång, svår och känslös debatt börjar....

Experter står mot experter

Projektet orienterar sig fram med hjälp av samråd med svenska myndigheter.

Är svenska fjällgäss hybrider?

Lösningen på de genetiska problemen? Import och avel på fjällgäss som fångas som ungar på den ryska tundran.

Svenska ÅGP- Sverige väljer "väg" 2010!

Eventuella genetiska problem löses med fortsatta utsättningar av "rena" fåglar

Utsättningar viktiga för att öka populationsstorleken

Åtgärder för att öka reproduktion i det vilda beståndet

Kartlägg och skydda alla platser viktiga för populationen

Inventeringar, information mm...

Antalet fjällgäss i den svenska populationen inräknade under höststräcket 1990-2015

Vad kan ta livet av vuxna vilda fjällgäss under sommaren?

Sjukdom

Riktad och omfattande illegal jakt

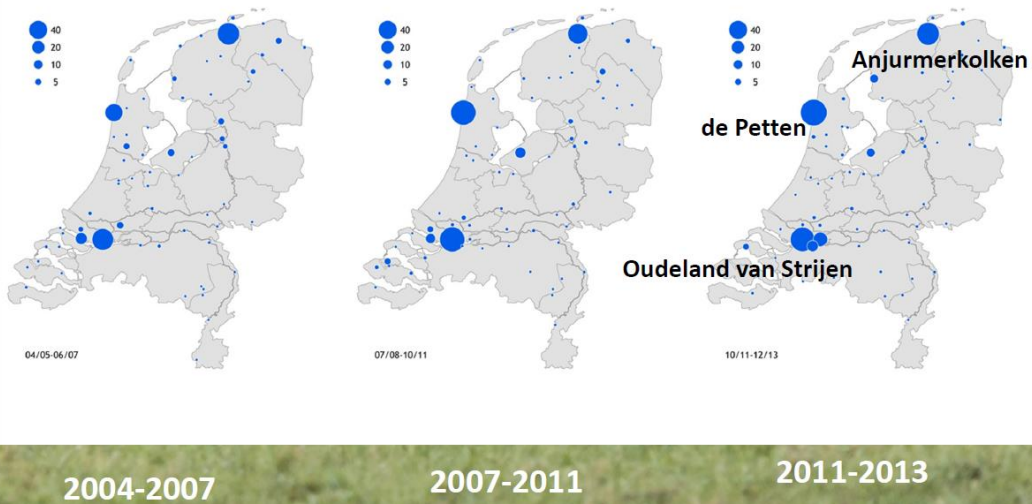
Predation

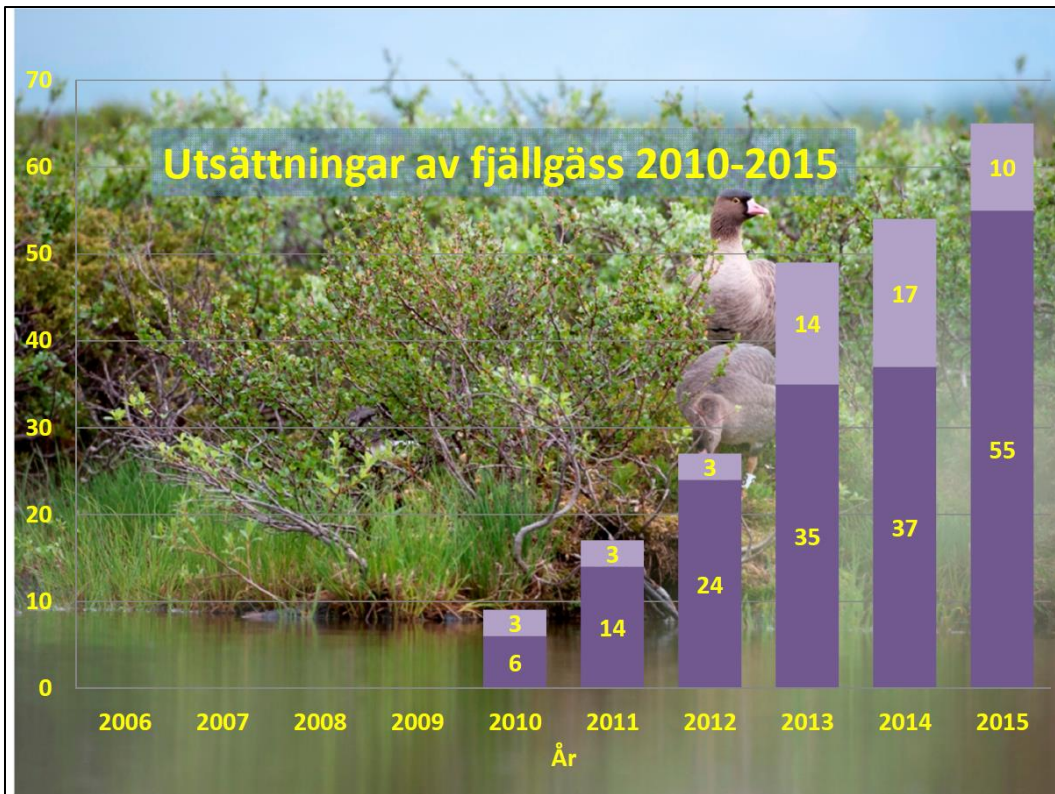

Stora förluster av vuxna vilda fåglar under sommaren 2012 and 2013

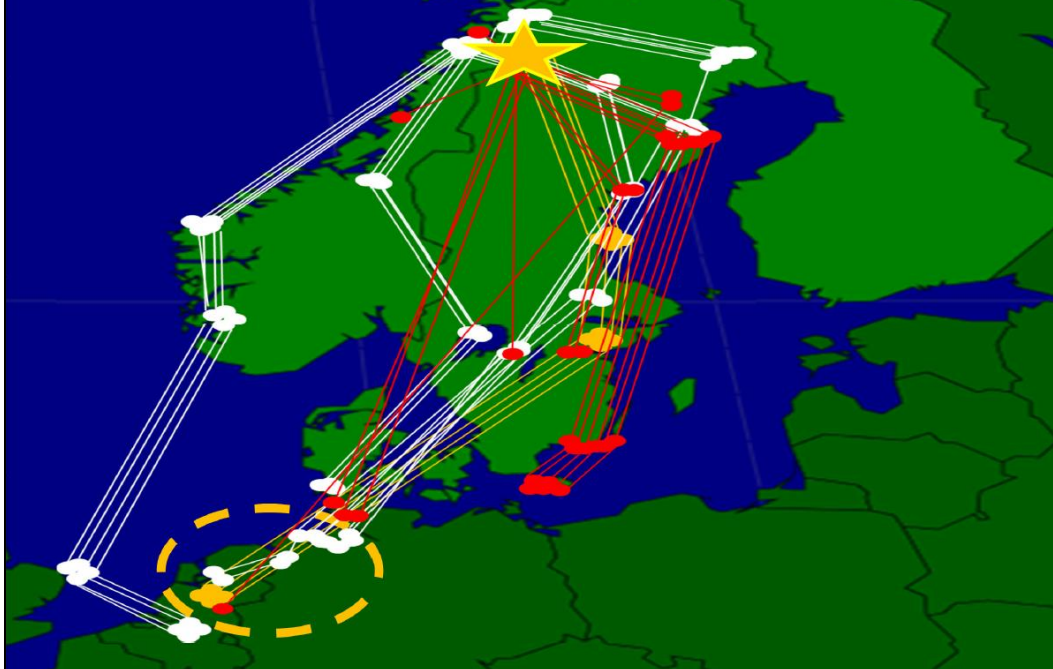
Förutsättningar i övervintringsområdena i Holland

**Kända förflyttningar av utsättningsfåglar 2014
(n=42, 78%)**

Kartan kan komma att behöva ritas om...

Photo: Frank Groningsater

Vad händer 2016 inom Projekt Fjällgås?

Svenska ÅGP ska revideras

Upp till 70 unga fjällgäss kan komma att släppas ut

Sändare på vilda fåglar

Genetisk studie

Båtsjaur

EU-life ansökan

Gåsprojekt i Hudiksvall

Fortsatt internationellt arbete. Workshop med alla berörda länder

Glöm inte bort ädelgässen bland fulgässen!!

Niklas Liljebäck

0703300680

Niklas.liljeback@jagareforbundet.se

reportlwfg@gmail.se

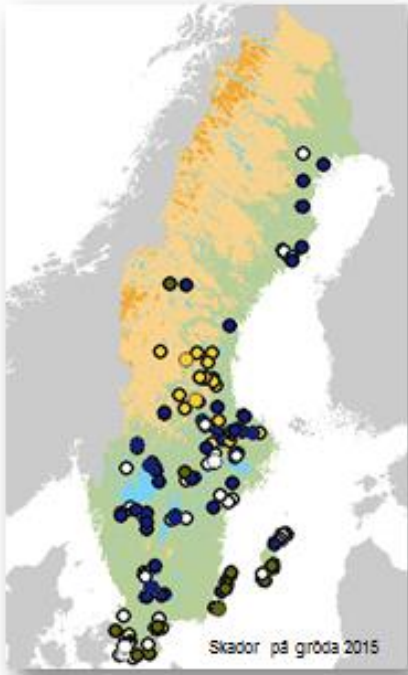

Antecknat från presentationen

- Sveriges population, i Arjeplogsfjällen, är den enda som häckar i Europa.
- Utan projekt fjällgås hade vi endast möjligen haft någon enstaka fjällgås.
- Projektet ställer stora krav på förvaltningsåtgärder.
- Försöken att återinföra fjällgås hamnar ibland i konflikt med skrämselåtgärder och andra skadeförebyggande åtgärder som vidtas mot andra gåsararter. Det finns risk att fjällgäss skjuts av misstag vid annan gåsjakt.
- Risk för problem finns vid t.ex. Lillfjärden, Hjälstaviken, Kvismaren och Östen där det rastar fjällgäss.
- Problemet är att det kan vara mycket svårt att se skillnad! Risk för felskjutning.
- Fjällgässen rör sig över stora områden. Ca 1 mil från nattplats. Håller sig gärna på hävdade, ”naturliga”, gräsmarker, men kan även vara på jordbruksmark. Under vårsträcket är de hårdare knutna till naturliga gräsmarker. På hösten något mer på odlade fält.
- Idag finns två pop en i Nordnorge en i Sverige. De har olika flyttvägar och övervintringsområden. Svenska rastar i Holland. Norska i Ungern m.fl.
- Lambert von Essen är grundare till projektet. Hans idé var att använda vitkindade gäss som ledsagare på flyttning för att ändra flyttväg och övervintringsområde för fjällgässen. Fjällgässen fortsatte till den plats där de lärt sig flyga medan de vitkindade stannade i Mälardalen. Gässen träffar sin partner under övervintring eller vårsträck. Det har nu skett en uppblandning mellan vilda och de utsatta fåglarna.
- Problem med blåsgås-DNA i utsatta fåglar. Vi vet idag inte hur stor inverkan det haft. En studie ska inledas för att ta reda på omfattningen.
- Katastrofår 2012-2013! Varför? Vuxna fåglar försvann. Illegal jakt eller sjukdom verkade inte troligt. En teori var att vissa havsörnsindivider har specialiserat sig på jakt efter fjällgås. När

gässen störs av örnarna sätts de i rörelse. Rödräv plockar enkelt dem som blir bortstörda. Även sportfiskare stör ibland fjällgässen.

- Beslutade att angripa två av problemen. Utökad rödrävsjakt samt förbud att beträda området under häckningssäsongen.
- Nu görs utsättningar av ryska, unga fjällgäss. Utsättningarna går bra. Projektet släpper ut dem i häckningsområdet så att de träffar andra fjällgäss att flytta med. Modellen med styvföräldrar har övergivits.
- I Båtsjaur pågår restaurering av marker som är viktiga för fjällgässen.

Skador på gröda 2015

Avveckling av Rovdjursforum

Peter Jaxgård

Naturvårdsverket | Swedish Environmental Protection Agency | 2016-02-01 | 1

Avveckling av Rovdjursforum

- Rovdjursforum använder gammal teknisk plattform. Ska därför ersättas med andra lösningar
- Skador av rovdjur flyttade till Rovbase 1 januari 2016
  - Inklusiva skador av björn på ensilagebalar som i Rovdjursforum räknades som grödoskada
  - Naturvårdsverket kopierar data till Rovbase så att historiken finns tillgänglig där
- Skador på gröda och skadeförebyggande åtgärder tamdjur och gröda:

-Fortsätt i Rovdjursforum tills vidare

Avveckling Rovdjursforum: Var står vi idag?

- Aveckling av Rovdjursforum förutsätter att ersättande IT-lösning kommer på plats
- Kravspecifikation för IT-lösning till skador på gröda påbörjad
- Länsstyrelserna tillfrågade om att driva projekt med syfte att ta fram lösning
  - Länsstyrelserna har IT-lösningar som kanske kan användas
  - Finns även andra IT-system att utgå från, t ex Elektroniskt søknadssenter (Norge)

Frågor

- Support-frågor Rovbase/Rovdjursforum/Skandobs till support.rovbase@slu.se, support.rovdjursforum@slu.se respektive support.skandobs@slu.se eller 0581-697373

Antecknat från presentationen

- En arbetsgrupp är på väg att bildas för att ta fram ett nytt system för rapportering av viltskador. Kontakta Henrik Blanck på Länsstyrelsen i Jönköpings län om du vill delta i arbetsgruppen.
- Använd de kontaktvägar som anges i presentationen för vid supportärenden. Kontakta inte Peter eller Henrike direkt.
- Skador på ensilagebalar ska registreras i Rovbase.

Nästa års träff

Av de nominerade länen utsågs efter hård kamp Skåne län! Anders Hallengren i Skåne antar denna utmaning tillsammans med Viltskadecenter. Anders knyter till sig en arbetsgrupp från andra län.

Workshop - Handläggare vid länsstyrelserna

Handlingsplan för viltskador

Handlingsplaner finns idag hos bl.a. Skåne, Örebro, Värmland och Östergötland. Västmanland, Uppsala, Västra Götaland m.fl. är på gång med att ta fram handlingsplaner. Upplägget för diskussionerna vid workshopen var framtaget med tanken att de ska kunna ge stöd vid framtagande av handlingsplaner. Som utgångspunkt användes även den princip för adaptiv förvaltning som beskrivs i Naturvårdsverkets strategi för Svensk viltförvaltning.

1. Kunskap

Vad behöver vi för kunskap/data?

- Antal fåglar totalt (både regionala & lokala siffror)
- Även nationella siffror av fåglarnas numerär (gynnsam bevarandestatus) bör beaktas vid beslut om tex skyddsjakt
- Sädgås behöver inventeras för hanteringen av tundra/taigasädgås
- Liten men ökande population av vitkindade gäss även i ”inlandslänen”, t.ex. Värmland. Viktigt att bevaka deras utveckling.
- Var i landskapet fåglarna rör sig/fördelningen
- Vilka skador de orsakar
- När på året skadorna sker
- Vilka grödor som är mest utsatta
- Effekten av de åtgärder vi vidtar
- Graden av nöjdhet!? Vad tycker de berörda?
- Enkätundersökning kan vara användbara för att få en trend. Man ska vara försiktig med för långt gående slutsatser men trots låg svarsfrekvens kan enkäter inbringa viktig information (Södemanland, Västra götaland och Östergötland är några län som använt sig av enkäter).

Vad finns det för tillgänglig data/var hittar man data?

- Artportalen är ”svajig” ger mest information om sällsynta arter men i vissa områden utförs omfattande inventeringar av storfåglarna som rapporteras på portalen. www.artportalen.se

- Svensk häckfågeltaxering www.fageltaxering.lu.se
- Gås- och svanräkning www.zoo.ekol.lu.se/waterfowl/
- Rovdjursforum viktigt redskap för att få skadebilden (dock inte heltäckande) www.rovdjursforum.se/start.do
- Lokala föreningar
- Intern information (t.ex. inom länsstyrelsen)
- Lokala inventeringsprojekt
- Tips! ”Miljöövervakningshandboken” – I denna listas olika metoder för inventering
- För att ta reda på vilka lokaler som hyser fler än 5000 gäss (s.k. ”hotspots”) kan en enkel skanning av artportalen göras. Genom detta samt de eventuella egna inventeringar som länsstyrelsen har samt eventuellt genom att skicka remiss till lokala fågelföreningar bör de flesta sådana lokaler fångas upp.
- Utnyttja lokala föreningar. Vid Tåkern ges föreningen Tåkerns fältstation årligen bidrag från Tåkernfonden för inventeringsinsatser och uppföljning.

Hur långt bakåt i tiden behöver man skaffa kunskap?

- Svårt att prioritera långtidsstudier
- Bra att kunna se ca 10 år tillbaka i tiden för att inte besluta utifrån ett avvikande år

Finns det annan kunskap än fågelinventeringar?

- Skyddsjaktsansökningarna ger kunskap. Dels genom uppfyllnadsgrad, dels var man söker (där finns problemen)
- Normskörd

Kan Viltskadecenter hjälpa till med upplägg för inventeringar?

Ja, detta har gjorts på bl.a. Gotland, Örebro, Östergötland m.fl.

2. Målsättning

Vad ska vi tänka på när vi sätter upp mål?

- Det är viktigt att målet är trovärdigt för dem som berörs (allmänheten, brukarna, jägarna m.fl.)
- Viktigt att mål är mätbara och att alla förstår vad som avses med målet
- Viktigt att tänka på att målet är möjligt att följa upp
- Målet måste vara relevant att jobba mot
- Länsstyrelsen har en tuff situation med ekonomin för uppföljning. Målen måste därför vara enkla att följa upp.
- SMARTa-mål är en bra utgångspunkt (Specifikt, Mätbart, Accepterat, Realistiskt, Tidssatt)
- Målen kan vara specifika för olika delar av ett län.
- Förutsättningen för att man ska kunna ha mål är att veta vad man har från början. Sätt upp en siffra.

Vilka möjliga målformuleringar finns för de stora betande fåglarna?

- Huvudmålet bör vara att skadorna ska minska tex. att ersättningsanspråken per berörd areal ska minska
- Populationsmål kan vara en del på vägen.
- Vi kan ha som mål att följa upp de skador som rapporteras.
- Att skapa en bild av den geografiska utbredning skadorna har. Bra underlag vid ansökan om skydds jakt.
- Öka försäljningen av vildgås
- Mål för åtgärder, verksamhetsmål t.ex. ”ska genomföra minst två stormöten med lantbrukare”
- Skilj på verksamhetsmål och mål för vad vi uppnår i fält. Verksamhetsmål är lättare att formulera. Vad vi ska uppnå i fält är svårare att sätta upp mål för.
- Antalet dagar för handläggning, antalet dagar för beslut (ex skydds jakt) målsättning för hur fort vi ska reagera.
- Nöjdhetsindex bland brukarna. Kan följas upp med t.ex. enkäter
- Vi diskuterade även att det inte finns ngn uppföljning liknande ÄBIN (älgbetesinventering) i jordbrukslandskapet. Ngt som skulle kunna vara ett viktigt verktyg både för målformuleringar och uppföljningar.

3. Åtgärder

Exempel på åtgärder för att förebygga viltskador av stora betande fåglar i odlingslandskapet ges i de riktlinjer för förvaltning av stora fåglar i odlingslandskapet som arbetats fram av Naturvårdsverket och Viltskadecenter (se bl.a. matris på sid. 28-29). De föreslagna åtgärderna bygger till stor del på återkoppling från fältet. Åtgärdernas effekter är därför inte alltid vetenskapligt belagda, men har bedömts utifrån de erfarenheter som finns av åtgärderna.

3.1 Skydds jakt

Är äggprickning kontroversiellt?

Det kan vara kontroversiellt, bland annat för att det stör annat fågelliv. I vissa delar av landet (t.ex. Skåne) har allmänheten hittills inte reagerat på äggprickning, medan reaktioner kommit i andra delar av landet. I Stockholms län har det blivit reaktioner på prickning av skarvägg. En anledning till reaktionen kan vara att äggprickning genomförts i sent skede. Fostret i ägget kan därmed ha kommit långt när ägget prickas.

Generell diskussion kring skydds jakt

- Alla aktuella arter har enligt IUCN:s kriterier livskraftiga populationer utom fjällgås och möjligen sädgås.
- Hur ska vi resonera kring restriktiviteten? T.ex. när man ger skydds jakt på bläsgås, viktigt att tänka på att fjällgås ibland flyttar med dessa. I Kronoberg väntade med att ge tillstånd för skydds jakt på grågås för att vara säker på att sädgässen flyttat vidare.
- Vid diskussion med jägare var det få som kunde skilja grå från säd. Än mindre raser bland sädgässen. **Utbildning krävs!**

- Kunskap om skyddsjakten har olika effekt på olika arter efterfrågas. Kunde anges t.ex. i matrisen i Naturvårdsverkets och Viltskadecenters riktlinjer. Viltskadecenter tror inte att det är någon stor skillnad.
- Tranan är opportunist och kan utgöra problem för t.ex. vadarfåglar t.ex. genom sommartranor som äter fågelägg, ungar m.m. Skäl för skyddsjakt?
- På vissa platser (Skåne, Östergötland m.fl.) betar gäss ibland så kraftigt att det blir problem för djurhållaren. Detta bör kunna vara skäl för skyddsjakt.
- Hur stor andel av gässen har hagel i kroppen? Äldre studier visade på 25-30 procent. Ottenby Fågelstation kollar fåglar i någon mån i sitt andfånget. Kanske har de aktuella uppgifter om detta?
- Det förefaller vara bra att använda kula vid skyddsjakt. Vi kan dock ej kräva detta som villkor i ett skyddsjaksbeslut. Jakt med kula kräver dessutom särskild hänsyn. Det kan vara svårt med t.ex. kulfång i de öppna miljöer som ofta är aktuella.
- Det kan krävas utbildningar för att åstadkomma god skyddsjakt. Under dessa bör reglerna kring skyddsjakten, artkännedom, avståndsbedömning och skytte ingå som moment.

Genomgång av ett skyddsjaksbeslut

Ett exempel på beslut om tillstånd till skyddsjakt på trana redovisades. Följande tips lämnades kring vad man bör tänka på när man formulerar ett beslut om tillstånd till skyddsjakt.

- Beslutsmeningen bör vara kort och enkel, utan laghänvisning m.m. Ska redogöra på ett enkelt vis för vad vi beslutar om.
- Lägg upp villkoren på ett enkelt och tydligt sätt under beslutsmeningen.
- Bra att ha villkor om att man endast får skjuta en individ åt gången i en större grupp för att ge största skrämseffekt per skjutna individ
- Tillståndet ska vara knutet till en bestämd plats.
- Tillståndet bör innehålla villkor om att skytten ska bedöma och återrapportera resultatet av jakten. Tips! En blankett för återrapportering från skyddsjakt finns framtagen. Blanketten ger stöd för vilka uppgifter vi vill få in. Använd gärna denna (se bilaga).
- Villkor om att ha skrämmor uppe på fältet kan diskuteras. Å ena sidan måste andra lämpliga lösningar prövas innan tillstånd till skyddsjakt kan ges, å andra sidan kan vi ha kännedom om att åtgärder testats i flera år tidigare på samma plats och inte fungerat fullt ut. Denna problematik finns upptagen i riktlinjerna.
- Användandet av lockfågel och bulvaner vid skyddsjakt har debatterats. Viltskadecenter bedömer att man bör kunna använda bulvaner och lockfågel även om det är skyddsjakt för att få säkra skott. Den skyddsjaktstudie som genomförts visar att jakten har effekt även om man använder bulvaner.
- Genom att villkora om att skyddsjakt endast får bedrivas på fåglar som ingår i större flockar (t.ex. fler än tio) minskar man risken för att skjuta häckande individer. Detta är aktuellt t.ex. vid skyddsjakt för tranflockar på sommaren.
- Villkor om vilka skjutvapen som får användas och att hund ska finnas bör inte föreskrivas. Dessa frågor regleras redan genom befintlig lagstiftning. Lägg därför in denna information under övriga upplysningar istället.
- En diskussion hölls om huruvida villkor bör föreskrivas om att skjutna fågel ska bärgas och omhändertas. Vissa län har föreskrivit som villkor att fågeln ska lämnas på fältet för att öka

skrämsel-effekten. Mot bakgrund av möjliga reaktioner från allmänheten är det dock lämpligt att plocka bort dem.

- Vissa jurister menar att skyttarna ska vara angivna med personnummer och namn då det är ett personligt beslut. Flera län gör dock inte så utan menar att det är markägaren som söker och får tillstånd. Vem som skjuter är underordnat. Det är skillnad mot t.ex. dispens att använda rörlig belysning vid skydds jakt, som endast får ges ”i det enskilda fallet”.
- Beskrivning av ärendet är en viktig del av beslutet. Viktigt att det framgår att andra förebyggande åtgärder har prövats innan skydds jakt medges.
- Under rubriken Skäl till beslutet är det bra att hänvisa till 9b jaktförordningen som anger vad ett beslut ska innehålla.
- Bra att ha underrubriker för alla delar under motiveringen av beslutet så att det tydligt framgår att frågorna är behandlade (d.v.s. för annan lämplig lösning, gynnsam bevarandestatus osv.).
- Tänk på att bedömningen av gynnsam bevarandestatus även ska göras utifrån en regional bedömning. Både nationell och regional.
- Det bör framgå att andra åtgärder har vidtagits för att begränsa skadorna.
- Vad som avses med allvarlig skada diskuteras. I Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om bidrag och ersättningar för viltskador enligt 11 och 12 §§ viltskadeförordningen (2001:724), NFS 2008:16, anges att ersättning endast får lämnas om det är uppenbart oskäligt att den skadedrabbade själv ska svara för kostnaderna för skadan och att länsstyrelsen därför i varje enskilt fall bör göra en skönsmässig bedömning av värdet av skadan i förhållande till det drabbade företags förmåga att själv stå för skadan.

Arbetsgrupp för framtagande av mall för skydds jakt beslut för stora betande fåglar

Ett förslag om att ta fram en gemensam mall för skydds jakt beslut framfördes. Det föreslogs att en arbetsgrupp sätts samman med uppdrag att ta fram ett förslag till mall som sedan kan remitteras till länen. Tobias Hjortstråle och Lars Plahn anmälde sig till arbetsgruppen. Naturvårdsverkets jurister bör även kunna medverka.

Tidsaspekten – Hur lång tid måste gå för att beslut om skydds jakt ska kunna fattas? Räcker det med att känna till att det förekommit problem i ett område tidigare?

- Det bör vara helt ok. Vissa län ger t.o.m. fleråriga tillstånd. Detta framgår även av de riktlinjer som tagits fram av Naturvårdsverket och Viltskadecenter (sid. 33).
- Skåne ger tillstånd till skydds jakt på vitkindade gäss baserat på erfarenheter från tidigare år. Finns ingen anledning att kräva in något innan då vi vet att 200 000 vitkindade gäss kommer att slå till i området.
- I riktlinjerna (sid. 33) anges att om en brukare haft återkommande problematik kan de få skydds jakt i förväg. Måste vara ”säkra” återkommande problem. I riktlinjerna anges att erfarenhet från tre år bör vara ett minimum.
- En paradox kan vara att vi i beslut kräver att man till kommande år ska vidta andra åtgärder.
- Södermanland skickar ut skrämselpersonal som skrämmar och besiktar skadan innan de ger skydds jakt. Gäller främst vitkindad gås sedan generell skydds jakt införts för grågås.
- På Gotland är problemen med vitkindade gäss så utbredda och allmänt kända att beslut om skydds jakt i princip ges med vändande post.

- Historiken och vilken art vi pratar om gör skillnad i hur vi jobbar. Det kan vara befogat och viktigt för acceptansen att gå tillväga på olika sätt. Stora regionala skillnader kan vara skäl till olika hantering.
- Viltförvaltningsdelegationen i Örebro har tagit fram en plan för hur skydds jakt av trana ska hanteras. Beslut kan fattas snabbt tack vare detta. Ca tre dagar.
- Det är viktigt att skydds jakt ansökningar hanteras snabbt. Som exempel kan nämnas att en skada på t.ex. sallad i Skåne kan uppgå till 500 000 kr på några timmar!
- Viktigt att föra interna diskussioner inom länsstyrelserna. Gröds skador är lika viktiga som rovdjursskador och bör vara lika prioriterade.
- Kan vi ställa högre krav på skadeförebyggande åtgärder för extra begärliga dyra grödor, t.ex. sallad? Ja anser de flesta.
- Det vore önskvärt att införa vitkindad gås på bilaga 4 till jaktförordningen, på samma sätt som för grågås. Kan vi göra en gemensam skrivning? Kalmar åtar sig att ta fram ett utkast till en skrivelse med en hemställan till regeringen. Utkastet förankras hos länen så alla berörda står bakom.

Är ruggnings jakt på gäss ett alternativ? Finns det fördelar? Nackdelar?

Ruggnings jakt = jakt under period då fåglarna ruggar och därför saknar flygförmåga.

- I några län bedömdes denna metod kunna fungera. Mot bakgrund av etiska skäl bedömdes dock metoden endast vara lämplig att använda som en sista utväg.
- Skulle kunna vara aktuell på vitkindad gås i t.ex. Skåne, men denna typ av jakt syftar till att reglera bestånd och är därmed inte skydds jakt. Jaktformen kan därmed inte användas på arter som inte är föremål för allmän jakttid.
- Metoden bedöms kunna fungera rent praktiskt på vissa platser (ex Hammarsjön).
- Oljering av ägg nämns som alternativ.
- Frågan är om ens så offensiva åtgärder som ruggnings jakt skulle ge effekt på beståndet i stort?
- För de arter som vi hanterat i dessa sammanhang måste det finnas en uttalad målsättning internationellt. Det handlar om flyttande populationer.
- Äggprickning är en bättre metod ur ett etiskt perspektiv. Ruggnings jakt borde dock vara effektivare då jakten kan riktas mot vuxna fåglar och i vissa områden är det svårt att hitta reden för prickning.
- På vissa lokaler skulle äggprickningen vara väldigt tidsödande (ex Kvismaren).

Utförd skydds jakt och ersättning, hur går det ihop? Kan vi ge ersättning även om vi givit tillstånd till skydds jakt?

- Ett krav för att få ersättning är att förebyggande åtgärder ska ha vidtagits. Skydds jakt är en sådan åtgärd. Ersättning bör därmed vara möjlig att ge.
- Förslag för plats med skada av t.ex. trana el sångsvan. Kör hela batteriet med åtgärder inklusive skydds jakt. Om skada ändå uppstår ska skadan självklart ersättas ansåg gruppen.
- I vissa fall betalas ersättning ut även för jaktbart vilt, t.ex. grågås, i anslutning till områden med höga koncentrationer av fåglar. I de riktlinjer för förvaltning av stora fåglar i odlingslandskapet som arbetats fram av Naturvårdsverket och Viltskadecenter ges vägledning kring detta (se sid. 48). Där anges att ersättning kan medges för ej fredat vilt inom

5 km från naturreservat eller fågelskyddsområden som hyser mer än 5 000 stora betande fåglar samtidigt under någon del av året.

- För att styrka effekten av skydds jakt kan hänvisas till Viltskadecenters studie. Studien gäller främst grågås, men bör kunna anses vara tillämplig för fler arter.

Utbildning i skydds jakt – exempel från Västra Götaland

Utbildningen uppkom på grund av en tidningsartikel med rubriken ”Gåsmassaker vid Hornborgasjön”. Vid Hornborgasjön finns en aktiv arbetsgrupp som arbetar med förebyggande åtgärder mot viltskador av stora betande fåglar. Initiativ togs till att genomföra en utbildning i hur man bedriver skydds jakt. Man upplevde att det var viktigt att prata ihop sig mellan jägare och fågelskådare. Utbildningen genomfördes med Länsstyrelsen som huvudorganisations. Utbildningen bekostades med viltskademedel. Jägareförbundet höll i de praktiska bitarna av utbildningen. Lokala ornitologer höll i ett kapitel om artbestämning. Inbjudan skickades ut till dem som hade ansökt om skydds jakt i området. Utbildningen gav bra resultat. Bland annat ökades förståelsen mellan olika parter. Att alla berörda parter var inblandade i utbildningen gjorde att de fick igång en dialog.

Kommentarer kring utbildning i skydds jakt

- I länens handlingsplaner kan man ta upp att en utbildning i skydds jakt ska hållas.
- Jägareförbundet har en framtagen gåsjaktsutbildning som kan vara en lämplig utgångspunkt för utbildningar.
- För att underlätta bra skydds jakt skulle man kunna ha utrustningspooler runt om i landet. Där man skulle kunna ha t.ex. bulvaner och gömslen att låna ut.

Jaktens effekt på skadenivåer

Hur stor lokal effekt skulle införande av allmän jakttid ha på skadenivåer istället för resurskrävande skydds jakt?

- Utifrån exemplet snögås i Nordamerika kan konstateras att trots mycket generös jakttid lyckas man inte rå på att påverka populationerna.
- Jordbrukare uppger att de vill ha möjligheten att påverka. De vill ha avgörandet i egna händer. Om man har det kan det vara lättare att acceptera viss skada.
- Allmän jakttid har inte haft någon inverkan på t.ex. dovhjort eller grågås.
- För Gotland som har gässen på våren bedöms införandet av allmän jakttid inte ha någon effekt.
- I en hemställan om att få med vitkindad gås på bilaga 4 i jaktförordningen bör man framföra att man egentligen skulle vilja införa allmän jakttid på arten eller åtminstone utökade skydds jaktmöjligheter.

Hur många individer får skjutas vid skydds jakt? – Förslag till kvot vid skydds jakt

I de riktlinjer för förvaltning av stora fåglar i odlingslandskapet som arbetats fram av Naturvårdsverket och Viltskadecenter föreslås en kvot om 5-10 % (se sid. 33). Förslaget grundas på den skydds jaktstudie som genomförts av Viltskadecenter. Vid skydds jakt försöken, som gav en säkerställd effekt, låg kvoten på ca 9 %. Siffran får anses vara den bästa uppskattningen vi har i dagsläget. Det är viktigt att ha i åtanke att flera skydds jaktansökningar kan gälla samma flock.

Vid beslut bör övervägas om kvoten ska minskas eller om alla ska få ca 5-10 %. Kvoten bör betraktas som en maxkvot som inte ska överstigas. Det kan dock i särskilda fall vara befogat att både minska och öka denna kvot beroende på art och utfall av åtgärden.

Utifrån de studier av tranor som genomförts i området kring Kvismaren kan konstateras att tranorna har ganska stora aktivitetsområden (ca 16 km² under en höstsäsong). Mot bakgrund av detta är det bra om beslut om skydds jakt kan tas över ett stort område, alternativt för flera brukare, så att jakten kan samordnas. Det kan då även vara en fördel om besluten kan gälla för en längre tidsperiod.

Påminnelse! Skydds jaktstudien fortsätter. Kom gärna med tips på platser där fortsatta studier kan genomföras. Räkning behöver helst kunna ske på de aktuella fälten tre dagar innan skydds jaktstillfället.

3.2 Skrämning

Krävs tillstånd för fyrverkerier?

På MSB:s webbplats lämnas detta svar:

<https://www.msb.se/sv/Forebyggande/Brandfarligt--explosivt/Fyrverkerier/Fragor--svar/>

Måste man ha polistillstånd för att skjuta fyrverkerier?

Nej, det finns inget generellt tillståndskrav för att skjuta fyrverkerier på allmän plats. Däremot kräver ordningslagen att man ska "göra en bedömning om användning av fyrverkeri kan innebära risk för skada på eller någon beaktansvärd olägenhet för person eller egendom". Ett sätt att göra den bedömningen är att kolla säkerhetsavståndet för den pjäs som man tänker avfyra. Om man är osäker ska man rådgöra med polisen och eventuellt söka tillstånd. Ett sådant tillstånd söker man hos polisen på den ort där man bor.

Information om användande av raketer finns även på Polisens hemsida:

<https://polisen.se/Service/Tillstand/Fyrverkerier/>

Hagelvapen med knallskott upplevs vara bättre än raketer. Kräver dock licens för hagelvapen i kaliber 12. Kan även vara så att syftet är ett annat än den licens man har för vapnet. Ofta är syftet med licens övning/jakt där det är tveksamt om "skrämning" med knallskott ingår. Detta bör kollas upp närmare

Drönare och laser har börjat testas. Kräver dessa tillstånd?

Drönare

<http://www.transportstyrelsen.se/dronare> (2016-04-27)

<http://www.transportstyrelsen.se/globalassets/global/luftfart/luftfartyg/flyer.dronare.webb.slutversion.pdf> (2016-04-27)

Drönare - ett obemannat luftfartyg som kan flyga av sig själv eller fjärrstyras av en förare på annan plats. Den vanligaste benämningen på obemannade luftfartyg idag är drönare. Andra benämningar för obemannade luftfartyg är t.ex. modellflyg, UAV, UAS och RPAS.

Vilka regler som gäller och om det krävs tillstånd beror främst på vad drönaren ska användas till.

Råd och regler

Flyg inom synhåll. Flyg alltid så att du ser din drönare. Flyg inte högre än 120 m eller längre bort än 500 m från dig.

Visa hänsyn

En drönare låter och kan störa andra människor. Flyg där du inte stör någon och sprid bara fotografier på de som själva valt att bli fotograferade.

Håll avstånd till människor och djur

Se till att ha ett ordentligt avstånd, och flyg aldrig över folkmassor i till exempel parker, på torg, på festivaler och på idrottsevenemang där många människor samlas.

Håll koll på flygplatsernas kontrollzoner

Du behöver tillstånd för att flyga inom en flygplats kontrollzon, som ibland sträcker sig flera mil från flygplatsen. Se alla Sveriges kontrollzoner på drönarkartan som finns på Luftfartsverkets webbplats.

När behöver du tillstånd?

I vissa fall behöver du söka ett tillstånd för att flyga drönare. Dessa fall är när du flyger:

Utom synhåll

All flygning utom synhåll kräver tillstånd från Transportstyrelsen

På uppdrag, forskning och utprovning

Om du tjänar pengar på din flygning eller flyger på uppdrag måste du ha ett tillstånd från Transportstyrelsen.

I närheten av flygplatser

Om du vill ansöka om tillstånd att flyga inom en kontroll-zon kontakta närmsta flygplats inom det område du har tänkt att flyga. En drönare som flyger inom kontrollzonen för en flygplats utsätter flyget för stora risker. Flera gånger har flygtrafiken fått stängas av på Sveriges största flygplatser för att drönare flugits inom kontrollzonen.

I restriktionsområden

Det finns också restriktionsområden i Sverige där det är förbjudet att flyga, till exempel över fångelser, kärnkraftverk och nationalparker. När du flyger drönare är du skyldig att följa de lagar och föreskrifter som gäller för all luftfart.

Flygfotografering

För publicering och spridning av flygfoto måste Försvarsmaktens krav för detta följas. Information om spridning av flygfoto hittar du hos Försvarsmakten.

Information om regler och tillstånd för kameraövervakning finner du hos Datainspektionen, samt på respektive Länsstyrelses webbsida.

Laser

<http://www.stralsakerhetsmyndigheten.se/start/Laser/Laserpekare/>

Laserpekare är en bärbar laser som främst är avsedd för att användas som pekverktyg vid till exempel föreläsningar. Det finns laserpekare med olika styrkor. Kännetecknande för en laserpekare är att den är lika stor som en penna eller en ficklampa.

När det gäller lasrar i klass 3R, 3B och 4 är de så starka att de kan orsaka allvarlig bländning och ge skador på ögat innan vår blinkreflex reagerar. Sådana lasrar kan ge ögonskador på avstånd på upp till cirka 20 meter. Specifikt för starka laserpekare är att:

- De tillhör laserklass 3R, 3B och 4, med en uteffekt över 1 mW.
- De har oftast en grön stråle, men alla färger förekommer.
- Strålen syns bra i luften.
- Den kan ge upphov till obotliga skador på ögat.
- Det krävs tillstånd för att inneha, tillverka, köpa, ta emot, använda, sälja, ge bort, låna ut eller till - Sverige föra in starka laserpekare.

Råd vid användning av laserpekare:

Rikta aldrig en laserpekare mot en annan person. Det gäller oavsett styrkan på laserstrålen. Rikta aldrig en laserpekare upp mot flygplan eller i närheten av flygplan. Det kan störa piloterna. Detta gäller även för förare av andra fordon.

Regler för laser:

För att få hantera starka laserpekare i laserklass 3R, 3B och 4 krävs tillstånd från Strålsäkerhetsmyndigheten. Det krävs också tillstånd för att få använda lasrar i 3B och 4 för underhållning, konst och reklam. Tänk på att alla lasrar ska vara märkta med laserklass. Lasrar i klass 2 och uppåt ska även ha varningstext och varningssymbol. Det finns även regler för hur lasrar får användas på arbetsplatser, liksom för arbetsgivarens skyldighet att skydda arbetstagare från oönskade konsekvenser av laser. Läs mer om laser på arbetsplatser på Arbetsmiljöverkets webbplats.

3.3 Ersättning och bidrag

I de riktlinjer för förvaltning av stora fåglar i odlingslandskapet som arbetats fram av Naturvårdsverket och Viltskadecenter ges förslag till hur vi bör förhålla oss till ersättning och bidragsanspråk (se bl.a. matris på sid. 49). Riktlinjerna bör betraktas som ett diskussionsunderlag vid fattandet av regionala beslut.

Avledningsåkrar – Hur kan vi ge full ersättning

Med anledning av de riktlinjer som kommit kring användandet av viltskademedel för förebyggande åtgärder diskuterades om och i så fall hur vi kan ge full ersättning för avledningsåkrarna. Utifrån vad som framkom av Naturvårdsverkets presentation framfördes följande tankar kring hur vi kan fortsätta ge full ersättning för avledningsåkrar. MEN det är viktigt med rätt formuleringar i kontraktet.

- Full ersättning bör kunna ges då det är ett myndighetsinitierat beslut att anlägga avledningsåkrarna.
- Vi kan ge full ersättning. Vi köper en tjänst av en privatperson. Viktigt att inte kalla det för bidrag.
- Det är ett avtal med brukaren. En insats som vi initierar. Skillnad mot andra bidrag då det inte heller är en varaktig investering.

Några av de län som ska komma att skriva avtal under våren är Östergötland, Örebro, Värmland, Uppsala, Västmanland och Södermanland. De föreslås samordna sig inför tecknandet av nya avtal så att vi gör samma bedömningar.

Tips! Utnyttja ”Ekologisk fokusareal” för att skapa avledningsåkrar. Ska utgöra fem procent av odlingsarealen i vissa områden i slättbygden. Se Jordbruksverkets hemsida:

<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/stod/jordbrukarstod/forgroningsstod/ekologiskafokusarealer.4.2587b71d1525a28283862174.html>

Vad menar vi med begreppet ”normal affärsrisk”?

Frågan diskuterades i gruppen och sammanfattningsvis sades följande.

- Vi vet att fåglarna kommer varje år. Vi planterar ändå grödor som vi vet kommer att få skador. Är det inte det då normal affärsrisk.
- Förslag: Ge ej full ersättning. Brukaren får ta viss del som normal affärsrisk.
- På vissa håll finns en rädsla att ge ersättning då man menar att detta tar ansvaret från brukaren.
- Vid t.ex. Kvismaren odlas potatis inom 500 m från övernattningsplatser för trana. Ska brukarna avstå från det trots att det är mycket lämpliga jordar för potatisodling?
- Som parallell kan nämnas vildsvinsfrågan. Odlar man havre i ett vildsvinsområde ställs krav på instängsling.
- Hur stor valmöjlighet har en bonde idag? Stöden styr brukaren till att odla vissa grödor som vi behöver.
- Vi kan kräva mer förebyggande åtgärder.
- Växelbruk med arter olämpligt i områden med mycket skador. Odlar lin istället.
- Allvarlig skada - jurist i Skåne menar att det ska vara över 10 000 kr.
- För klövvilt tittar man på om skadorna överstiger vad man kan förvänta sig som en genomsnittlig skadenivå i området.
- Inga tydliga svar finns att få. Frågan återkommer.

Hur kan vi påverka artkriterierna i EU-direktiven?

Frågan var uppe för några veckor sedan. Någon översyn uppgavs ej vara aktuell. Frågan borde lyftas. Ej adaptivt som det är.

Alternativa lösningar för t.ex. skarv. Istället för att ändra direktiven ändrades praxis för hur man hanterar frågorna. Finns möjlighet till paralleller?

Nationellt perspektiv på avledningsåkrar och skrämrelåtgärder

Finns behov av ett större perspektiv? Bör vi arbeta in samarbeten över länen i handlingsplanerna? Frågorna kan komma att bli aktuella i den nationella förvaltningsplan som Naturvårdsverket tar fram senast 2017.

Anteckningar från besiktningsmännens workshop

- Vilket uppdrag har du?
- Besiktning/skrämsel
- Arter?
- Vilka säsonger?
- Hur fungerar kommunikationen med brukare?
- Med länsstyrelsen?

Presentation av deltagarna:

Sofia Sollenberg, handläggare Västmanland, lantbrukare, **vårskador som ska besiktigas på hösten**

Daniel Mallwitz, moderator

Cecilia Murelius, blivande besiktningsman Västmanland

Bert Eriksson, Dalarna, rovdjur, ganska ny på gröda

Anders Hedström, Östergötland, lantbrukare själv, egen verksamhet för skrämsel

Sten Hoffman, Hornborgasjön, värderar skador, utrustning, har en skrämselkonsult som använder en drönare

Gunnar Brant, Väneren, Bohuslän, stora problem, **mycket i media-jobbig situation**

Erik Landsten, Östergötland, mest djur som inte är ersättningskyldiga ex vildsvin, gäss, hade en lodjursskada

Bengt Olofsson Örebro län, 10-15 år erfarenhet, **olika regler, ersätter gässkador här**

Peter Johansson, Västmanland, ska bli besiktningsman, lantbrukare

Kjell Larsson Sörmland, bonde, 3 års erfarenhet, problem med vildsvin och hjort, tranor, vitkindade gäss

Karin Borgenvall, Kronoberg, helt ny, inte gått kursen, EU-kontrollant och växtkurs på LST tidigare, vill bygga kontaktnät, ska gå kursen snart

Bo Adolfsson, Jönköping, skrämsel, rovdjurbesiktning, tranor

Mats Norr, anställd i Uppsala och 50% i Stockholm, kurs för 1,5 år sedan, jobbar även med rovdjur, **svårt att veta hur mycket har vädret spelat in på liggsäd, uppskatta andelen**

Jan Farneborn, Sörmland, lantbrukare, grundkurs för 3 år sen, många skydds jaktärenden på vitkindad gås, älg på raps, kron och dovhjort, opartisk värdering mellan jordägare och arrendator, bra att stämna av att **vi jobbar lika över länen-att veta varför man gör annorlunda**, svårt att avgöra vilken gås som gjort skada

Robert Briland, Kalmar län, besiktning rovdjur länge, senare åren gröda, arbetat med jord och skog, **svårt att göra en subjektiv uppskattning**, mycket vall

Sture Gardell Gotland, norra delen, mycket turister, mycket förebyggande, stora skador, totalt betalas runt en miljon på Gotland, har en avledningsåker på 3 ha som funkar, tranräknare Klas Hermansson, runt 1000 st, kungsörnen tar många lamm, svan har kommit

Ingemar Nilsson, Västerbotten, vitkindad gås har kommit, betade höstveten ingen skada, konsulent Hushållningssällskapet, tidigare frikostigare, nu ska man ha gjort förebyggande åtgärder, **N2000-område-avstånd hur långt från reservat/skyddat område ska man ersätta?, måste ha klara riktlinjer**

Gunnar Hedman, Västerbotten, Skellefteå, tranor, varit med sedan 1997, mycket på hösten, kommer från nord- Norge, problem med gasolkanoner som skrämmer hundar och människor, **problem med skörden i vallarna främst 3:e skörden mycket avföring, skydds jakt på 7 tranor-kontroversiellt**

Magnus Olofsson, Örebro, Kvismaren, 4 års erfarenhet, **svårt att bedöma skador på betesmark-ingen ersättning ges**

Malin Eliasson, Värmland, problemområden, grupper med lantbrukare som träffas årligen, avledningsåkrar, har ingen skrämsele konsulent, gjort inventeringsrundor och räknar fåglar, skrämmer med lapptyg och raketer

Emma Mikelin, Värmland, började för 1 år sen med besiktningar, **vårskador, hur mäter man.**

Vilka problem har en besiktningsman? Hur kan vi likrikta oss?

Vårskador/höstskador/skador som sker under hela säsongen

Resonemang kring vilken art som orsakat skadan

Hur mycket energi ska besiktningsmannen lägga ner? avvägningar

Fallstudie/exempel (besiktningsmännen tar med exempel för diskussion): Sofia, fall 1. 10-12 ha. Tranor har varit här. Har han anmält skadan i våras? Nej. Kan vara en årsvariation. LST kräver fotodokumentation-finns det? Hjälstaviken, finns en avledningsåker bredvid som funkar sådär. Ställ motfråga-hur ska jag kunna veta att det är tranor som gjort skadan? Nästgårds fanns inte spår efter tranor. Litade på att det var tranor. Dokumentation, anmäl för besiktning på våren för att få ersättning. Sätt ut en referensruta/nätbur.

Besiktning av skada-hur gör ni? Använder GPS, stega, ritar in på en karta. Uppskatta hur stor andel skadan är.

Dag 2

Fall 2

Havreåker, klövspår, skador. Ingen ersättning, förmodligen kron som brunstat.

Fall 3

Tröskar, ser skador, men fortsätter. Fågelskador syns, fjädrar och skit, MEN får ingen ersättning eftersom det inte finns någon referens kvar då han tröskat av hela området. I vissa

fall har man gett ersättning ändå, där de grundar det på de områden med 100%-ig skada. Tittar på antal skadade ax, räknar. Väger säden. Tänka på om det är ett område som är en svacka, då kan värdet bli för högt. Åkerböna, hur mäta där, svårt att gå in i grödan. Ta en referens på våren. Ersätta omsådd, utan att ta hänsyn till vad de får ut av sådden sen.

Ska de så om eller inte? Tranor, tidigt korn i mars, undrade om det fanns utsäde kvar efter att tranorna gått fram. Gjorde en undersökning, lät det bero, växte upp. Mätte upp antal korn, hjälp med tumstock. Hade en gammal såmaskin som kanske gjorde att resultatet spretade lite.

Stora problem på Öland, har generell skydds jakt på grågås på hösten. Kommer flockar på 5-10 000 vitkindade gäss.

Besiktningsprotokollet:

Konstaterad skadegörare: procentsats, hur avgöra vilken sort som gjort skada, tar man hänsyn till att vissa arter äter mer/mindre, vem avgör storleken på ersättning-besiktningsmannen eller LST?

Annan observation: fjädrar, tramp, tidigare inventering, koll med ornitologer, brukaren har fotodokumentation.

Förebyggande åtgärder: hur mycket gör man, ska göras? Skrämsel, avledningsåker-ska LST betala/initiera? Raketer, ansvarsfrågor och brandrisk.

Viktigaste är en dialog med brukaren, att man litar på vad de säger att de har gjort.

Blanketten ska in i Rovdjursforum. Brukaren får hjälp, ibland via telefon att fylla i ersättningsblanketten.

Övrigt:

Peter Jaxgård, Viltskadecenter, Naturvårdsverket jobbar med data som Rovdjursforum.

Lönen kom upp till diskussion. 320 kr kvalitetssäkring (spårning rovdjur) och 450 kr besiktning gröda per timme plus moms.

Besiktningsmannen är anställd? av länsstyrelsen, hur göra med profilkläder, eller är det bättre att inte vara myndighetspersonen inför brukaren?

Fortbildning:

Grundkursen är bra, men saknade problemlösning. Efter grundkursen, vad behövs, fortbildning. Blandad grupp med nybörjare och erfarna är bättre än att ha grundkurs och fortsättningskurs separat.

Att träffas och ha diskussioner, få en samsyn, men även att komma ut i fält för att se praktiska exempel.

Faddersystem önskvärt.

Avstämningsträff med andra, skrämselkonsulenter och besiktningsmän tillsammans.

Ska finnas en handlingsplan (=arbetsplan) för länet som upprättas av länsstyrelsen.

Viktiga punkter:

- Kommunikation mellan besiktningsman och handläggare på LST. Stort behov av samsyn. LST måste vara drivande.
- Avledningsåkrar, om skrämnel ska utföras. INFO! Bjuda in brukare mfl (gruppträffar)
- Skrämnelkonsulent finns inte överallt.
- Handlingsplan= arbetsplan är ett måste så att besiktningsmännen vet vad som gäller.
- Tydlig profilering, kläder och skylt på bilen, så att det syns att man kommer från länsstyrelsen.
- Rätt utrustning ska finnas för att arbetet ska kunna utföras enligt arbetsplan.
- Vad gäller om försäkring för besiktningsmännen? Anställningsformen?
- Arbetsgrupp om vad som fungerat och inte.
- Träff/fortbildning varje år.

Populationsbegränsning av vissa arter som bara blir fler och fler, framtida problem som borde kunna förebyggas genom ändrad lagstiftning?

Sofia gör en maillista för alla besiktningsmän.

Har man en länsstyrelseadress mailar man till lst-dl-fågelskador

Har man inte en länsstyrelseadress mailar man till fagelskador@lansstyrelsen.se

Dokumentation från skrämsekonstnärernas arbete

Deltagare

Ingemar Larsson	Värmlands län
Nils Lidbaum	Uppsala län
Max Israelsson	Södermanlands län
Göran Frisk	Skåne län
Pär Nilsson	Örebro län
Per-Erik Björkens	Dalarnas län
Erik Johansson	Dalarnas län
Hans Rydell	Östergötlands län

Skrämse:

- Raketer, hulkar och gasolkanoner fungerar generellt bra, men behöver flyttas runt för att bibehålla skrämseffekten.
- Nimas gula gasolkanoner går på 12V-batteri och räcker därmed längre, dock dyrare.
- De röda gasolkanonerna från Karusell kommer från Tyskland. Går att trycka ner stativbenen i marken, alternativt använda ett ankare för att förhindra omkullblåsning.
- Gasolkanonerna används oftast på 500 meters avstånd och mer från naturreservat för att inte skrämme inom reservaten.
- Det har observerats att vildsvin blir mer lättjagade då de vant sig vid gasolkanonerna, förr var de mer lättskrämda.
- Kvismare-snurran funkar ok, men behöver sol och vind och bör helst ha inkapslade kullager.
- Heliumballonger på 50 m lina fungerar också bra. De behöver fyllas på med helium ca två ggr/vecka.
- Grön laser med ordentlig watt-styrka har provats och verkar ha bra skrämseffekt i gryning och skymning.

- Att lämna gömslen efter jakt eller bara i förebyggande syfte fungerar bra som skrämselåtgärd. Effekten förstärks om man sätter reflektor/aluminiumtejp eller CD-skivor på gömslet som reflekterar ljuset.
- Lapptyg och vimplar fungerar bra för att hindra fåglarna från att gå in i växande gröda.
- Ifall man vill sätta ner vimplar innan tjälen lossnat så går det att använda en grov träborr med spiral hela vägen ner. Alternativt så är hulken en bra åtgärd medan tjälen är kvar.
- Tranor, vitkindade gäss och sångsvan upplevs generellt som svårare att skrämna än t.ex. grågäss.
- Morotsodlingar skyddas i huvudsak med raketer.
- Det föreslås att kantzoner bör lämnas utan putsning före potatisupptagningen så att tranorna hindras att vandra in i potatisen. Det föreslås även att spannmål odlas i vändtegen på potatisåkrar för likvärdig effekt.
- Potatis kan stänglas med 2 eltrådar på 20 cm och 50 cm höjd. Hindrar tranor och vildsvin från att vandra in i grödan
- I Skåne är ibland markinnehaven så stora att markägarna själva står för skrämsel t.ex. genom anställd skrämselpersonal.
- I tätbebyggt område där skrämselåtgärderna är stöldbegärliga så kan avskjutning, äggprickning eller fångst och flyttning av gäss vara ett alternativ.
- På badplatser vid framförallt åar så kan man sätta upp en vajer över ån och däri fästa drakar, på så vis blir de inte tillgängliga för eventuell stöld.

Jakt:

- Gåsjakt är svårt och tidskrävande. Samordnad och trägen jakt har bäst skrämseleffekt.
- Skjuta med kula anses vara mer effektivt och bättre än hagel.
- Pär har provat att klä sig i vita kamouflagekläder och använt masonitgubbarna som ”gömsle”. Var mycket effektivt och skrämseleffekten av masonitgubbarna förstärktes.
- På odlingar av isbergssallad är det svårt att skyddsjaga, det finns risk för hagel i salladshuvudena.

Äggprickning:

- Har varit effektivt i kolonier av vitkindade gäss i Nordöstra Skåne. Ca 400 ägg kunde prickas på en förmiddag.
- Har även genomförts på grågäss i Kvismaren, då kunde ca 70 ägg prickas på några timmar.
- Det är svårt att prick in rätt tid för åtgärden, men det upplevs som att man med lite erfarenhet kan bedöma åldern på äggen.
- 10 dagar från äggläggning är etiskt ok för att pricka ägg, efter det är fostren för långt utvecklade.
- 1 ägg bör alltid lämnas i boet, så att ruvningen fortsätter och omläggning undviks.

Avledningsåkrar:

- Avledningsåkrar finns bla. vid Björken (Sunne), Kvismaren (Örebro), Sörfjärden (Södermanland), Tåkern (Östergötland), Hjälstaviken (Uppsala), Hovran (Dalarna), Kristianstads vattenrike (Skåne).
- Vid Tåkern har man jobbat med flera avledningsåkrar med genomtänkta odlingsstrategier så att födan finns vid rätt tid och för rätt art. Man har jobbat med sexradskorn, att skapa landningsbanor och utfodring med spridare.
- I Fryksdalen (Björken) har man odlat tvåradigt korn på avledningsåkrarna och skärmat av med lapptyg. Har fungerat bra, men kräver kontinuerlig skötsel.
- Det finns risk att man matar annat vilt som tex. vildsvin vid utfodringar och avledningsåkrar. Det går att stängsla med eltråd alternativt lägga ut människohår. Människohår har dock enligt erfarenhet endast effekt några få dagar.

Utvecklingsmöjligheter

- Jaktarrendavtal bör innehålla krav på skyddsjaksinsatser vid behov. Ev. bör arrendet delas upp. Detta är särskilt viktigt när markägaren arrenderat jordbruksarrendet och det finns tre parter. Goda exempel på utformning av jaktarrenden finns från Skåne. LRF, Länsstyrelsen och Sv Jägarförbundet.
- Längre jakttid på gräsgäss efterfrågas. Jakttiden på grågäss skulle behöva vara längre i södra Sverige och generellt bättre anpassad till regionala förhållanden.
- Det finns önskemål om enklare och tidsmässigt kortare (max 3 dagars handläggningstid) hantering av skyddsjakt på trana. Tillstånd direkt till skrämselkonsulenter i förebyggande syfte (på länsstyrelsens initiativ). Per Risberg pratar med departementet om det så att föreskrifterna utformas likt de för de stora rovdjuren.
- Det finns önskemål om ett rullande jourtelefon-schema mellan besiktningsmän, skrämselpersonal och handläggare så att någon från länsstyrelsen allt är tillgänglig för berörda brukare under semestertider.
- Det finns önskemål om att utveckla ”critter gitter” med fågelspecifika ljud eller raketfräs. Kan användas i kanter till fält med växande gröda. Viltskadecenter ska kolla på utvecklingsmöjligheter.
- Användning av drönare diskuteras. Finns önskemål om vidare forskning av dess effekt med även utveckling så att ljus och ljudeffekter kan användas i samband med drönare. Viltskadecenter kollar upp utvecklingsmöjligheter.
- Det diskuteras och finns önskemål om att utveckla åtelkameror/värmekameror för övervakning när gäss anländer till åkern så att skrämselinsatser kan effektiviseras.
- Bättre lansering av gäss som matresurs efterfrågas. Vore bra med fler vilthanteringsanläggningar och enklare regler för tillvaratagande av gäss.
- Trandummies efterfrågas för att sätta upp för att efterlikna att en trana dött under jakt och på så vis uppnå skrämsleffekt.
- Skrämselpersonalen behöver tillstånd från länsstyrelsen för att kunna skrämra med hund.
- Personligt tillstånd för användande av raketer behövs till skrämselpersonalen. Ansökes hos polisen

- Per-Erik Björkens har ett förslag på att utveckla raketer där bara ”fräset” finns med, dvs. utan knall. Han har en kontakt som gör raketer i Hedemora som ska kolla på en eventuell utveckling av sådana. Per-Erik återkommer med eventuella erfarenheter.
- Gemensamma inköp efterfrågas genom en länsstyrelse för att sedan distribueras. Tex. hulkar och gasolkanoner. Syftet är att kunna pressa priserna vid större inköp. Den utvalda länsstyrelsen bör då söka Viltskadeanslag för detta.
- Bättre dialog från handläggarnas sida med skrämselexpersonalen efterfrågas när det gäller avtal för avledningsåkrar. Skrämselexpersonalen har koll på lokala förhållanden och hur avledningsåkrarna bör skötas.

Forskning/fortbildning

- Viltskadecenter ombes sammanställa internationella erfarenheter av skrämselex.
- En genomgång om hur man räknar tranor och gäss och hur inventeringar går till efterfrågas.
- Årliga träffar med handläggare och skrämselexpersonal efterfrågas, i fält alternativt vanligt möte.

Övrigt

- Uppdragen för kommunjägare diskuteras. Nu för tiden så går uppdragen med skrämselex, kommunal jakt och eftersök ofta i varandra och tydligare riktlinjer för de här uppdragen efterfrågas.
- Det är viktigt att bygga upp förtroende hos brukarna. Det görs genom att prata med dem i fackliga jordbrukstermer och genom att förklara förutsättningarna och inte lova för mycket. Det rekommenderas att skrämselexpersonal bör ha jordbruksbakgrund. Det är även bra med platsspecifik skrämselexpersonal så att resetider minimeras och att god ortskänedom finns.
- Faddersystem diskuteras, ordnas när nytillkomna skrämselexpersonal tillkommer. De årliga mötena fungerar i stort som faddersystem.
- Viltskadecenter ordnar e-mailista. Är någon mer intresserad av att vara med på den så kan man maila Lovisa Nilsson på lovisa.uk.nilsson@slu.se.